

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Analýza nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby v současné češtině

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura
Autor práce: **Barbora Nevrlá**
Vedoucí práce: Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora Nevrlá**
Osobní číslo: **P12000953**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Analýza nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby
v současné češtině**
Zadávací katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analýza nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby v psaných a mluvených komunikátech. Data pro analýzu budou čerpána z Českého národního korpusu.

- Prostudování odborné literatury
- Osvojení si práce s korpusovým vyhledavačem
- Sestavení korpusu nemotivovaných odchylek
- Klasifikace a analýza korpusových dat
- Vypracování textu bakalářské práce
- Příprava obhajoby bakalářské práce
- Pravidelné konzultace s vedoucí bakalářské práce

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DANEŠ, František. Kultura a struktura českého jazyka. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, 511 s. ISBN 978-802-4616-483.

GREPL, Miroslav. Příruční mluvnice češtiny. Vyd. 2., opr. Editor Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-807-1066-248.

ČERMÁK, František (ed.) Jak využívat Český národní korpus. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 179 s. ISBN 80-710-6736-9.

ŠIPKOVÁ, Milena. Čeština v mluveném korpusu: syntax hanáckých nářečí. Vyd. 1. Editor Marie Kopřivová, Martina Waclawičová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 273 s. Studie z korpusové lingvistiky, sv. 7. ISBN 978-807-1069-829.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uhlířný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Děkuji Mgr. Svatavě Škodové, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

ABSTRAKT

Tématem práce je analýza nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby v současné mluvené češtině během školních vyučovacích hodin. Teoretická část bakalářské práce se zaměřuje na shrnutí a popis dosavadní české literatury zabývající se problematikou nemotivovaných odchylek. Je zde vymezen pojem nemotivovaná odchylka, krátce tu představujeme korpus SCHOLA2010 a také se věnujeme diferenciaci mluveného a psaného komunikátu. Praktická část práce se věnuje analýze nemotivovaných odchylek. Data pro analýzu jsme čerpali z korpusu SCHOLA2010, který obsahuje mluvené záznamy školních vyučovacích hodin.

KLÍČOVÁ SLOVA

nemotivované odchylky, anakolut, atrakce, kontaminace, zeugma, nemotivované opakování, nepravá skladební dvojice, psaný a mluvený projev, mluvený jazyk

ABSTRACT

The theme of the work is the analysis of unmotivated deviations from regular sentence structures in contemporary spoken Czech during school lessons. The theoretical part of Bachelor Thesis focuses on the summary and description of the current Czech literature dealing with unmotivated deviations. There is a defined term of unmotivated deviation, briefly introduced the corpus SCHOLA2010 and also there are differentiated spoken and written texts. The practical part is deals with analysis of unmotivated deviations. Data for this analysis are drawn from the corpus SCHOLA2010 which contains spoken records of school lessons.

KEYWORDS

unmotivated deviations, anakolut, attraction, contamination, zeugma, unmotivated repetitions, false composite pair, written and spoken utterance, spoken language.

Obsah

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	9
SEZNAM SYMBOLŮ, ZKRATEK, TERMÍNŮ	10
ÚVOD.....	11
HYPOTÉZY PRÁCE.....	12
1 MOTIVOVANÉ A NEMOTIVOVANÉ ODCHYLKY	13
1.1 DEFINICE POJMŮ VĚTA, VÝPOVĚĎ A PRAVIDELNÁ VĚTNÁ STAVBA.....	13
1.1.1 VĚTA A VÝPOVĚĎ.....	13
1.1.2 PRAVIDELNÁ VĚTNÁ STAVBA	14
1.1.3 PORUŠENÍ PRAVIDELNÉ VĚTNÉ STAVBY	15
1.2 NEMOTIVOVANÉ ODCHYLKY	16
1.2.1 ANAKOLUT	16
1.2.2 ATRAKCE	17
1.2.3 KONTAMINACE.....	19
1.2.4 ZEUGMA	21
1.2.5 NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ	23
1.2.6 NEPRAVÁ SKLADEBNÍ DVOJICE	24
1.3 SHRNUÍ.....	24
2 PŘEHLEDNOST PSANOSTI A MLUVENOSTI V PROMLUVÁCH	25
2.1 DIFERENCIACE PSANÉHO A MLUVENÉHO PROJEVU	27
2.1.1 KOMUNIKAČNÍ SITUACE	27
2.1.2 SYNTAKTICKÁ VÝSTAVBA PROMLUV	29
2.1.3 VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY	31
2.1.4 SPISOVNOST PROMLUV.....	32
2.1.5 VERBÁLNÍ A NEVERBÁLNÍ PROSTŘEDKY KOMUNIKACE.....	33
2.2 SHRNUÍ.....	35
3 KORPUSY	36
3.1 VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ V KORPUSECH	37

3.2	KORPUS VS. INTERNET.....	37
3.3	DOSTUPNÉ KORPUSY.....	38
3.4	KORPUS SCHOLA2010	39
3.4.1	SOUHLAS S NAHRÁVÁNÍM A VEŠKEROU ANONYMITOU.....	39
3.4.2	OBSAH KORPUSU SCHOLA2010	39
3.4.3	METADATA.....	40
3.4.4	PŘEPIS ZVUKU	43
3.5	SHRNUTÍ.....	44
4	ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH ODCHYLEK NA ZÁKLADĚ KORPUSU SCHOLA2010	45
4.1	VYMEZENÍ POJMU SONDA	45
4.2	METODA VYHLEDÁVÁNÍ JEDNOTEK	45
4.3	JAK JSME ANALYZOVALI	46
4.3.1	UVEDENÉ VÝSKYTY NEMOTIVOVANÝCH ODCHYLEK	46
4.3.2	ANAKOLUT	47
4.3.3	ATRAKCE	49
4.3.4	KONTAMINACE.....	52
4.3.5	ZEUGMA	52
4.3.6	NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ	53
4.3.7	NEPRAVÁ SKLADEBNÍ DVOJICE	61
4.3.8	KOMBINACE VÍCE TYPŮ ODCHYLEK.....	61
4.4	VYHODNOCENÍ	63
5	ZÁVĚR	70
6	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	72

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka č. 1: Četnost odchylek	37
Tabulka č. 2: Počet výskytů jednotlivých odchylek	57
Tabulka č. 3: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Českého pohraničí.....	59
Tabulka č. 4: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Středočeská	60
Tabulka č. 5: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Východomoravská	61
Tabulka č. 6: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Jihozápadočeská.....	61
Obrázek č. 1: Mapa nářečných oblastí.....	37

SEZNAM SYMBOLŮ, ZKRATEK, TERMÍNŮ

AČ – aktuální členění

Aj. – a jiný, a jiní

Apod. – a podobně

ČNK – Český národní korpus

Např. - například

SOŠ – střední odborná škola

SŠ – střední škola

Tzn. – to znamená

Tzv. – takzvaný

VČ – větný člen

VŠ – vysoká škola

ZŠ – základní škola

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá analýzou nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby v současné češtině v mluvené řeči učitelů a žáků během vyučování. Původním širším tématem práce byla analýza odchylek v psaných i mluvených komunikátech a jejich následné porovnání. Téma jsme však s ohledem na rozsah práce zúžili pouze na analýzu odchylek v mluvené řeči se zaměřením na pedagogickou komunikaci mezi učitelem a žáky. Materiál pro analýzu jsme čerpali z korpusu SCHOLA2010, který je součástí Českého národního korpusu. V korpusu SCHOLA2010 jsou shromážděny přepisy nahrávek vyučovacích hodin na základních a středních školách v ČR. Na základě analýz provedených v bakalářské práci ukážeme, zda a do jaké míry se ve školní komunikaci odchylky objevují.

Cílem této bakalářské práce je teoreticky vymežit podstatu a funkci nemotivovaných odchylek ve větné stavbě textu, dále pak porovnat jejich výskyt a frekvenci v mluvené řeči během vyučování.

V první kapitole se zabýváme nemotivovanými odchylkami obecně. V kapitole definujeme pojmy anakolut, atrakce, kontaminace, zeugma, nemotivované opakování a nepravá skladební dvojice, a to na základě vybrané lingvistické literatury. Vymezení jednotlivých pojmů v různých lingvistických publikacích vzájemně porovnáваме.

Ve druhé kapitole porovnáваме mluvenou a psanou promluvu s ohledem na potenciální výskyt nemotivovaných odchylek. Přestože tato práce pojednává pouze o nemotivovaných odchylkách v mluvené řeči, vzhledem k vzájemné provázanosti mluveného i psaného projevu je důležité vymežit jak projev mluvený, tak psaný.

V následující třetí kapitole představujeme akviziční korpus SCHOLA2010, který jsme využili jako zdroj jazykového materiálu.

Čtvrtá kapitola obsahuje analýzu sebraného materiálu. Uvádíme metodiku práce s daty a zmiňujeme postup při vyhledávání nemotivovaných odchylek. V této kapitole také definujeme pojem sonda, který je důležitý pro praktickou část naší práce. V závěru kapitoly vyhodnocujeme analýzu

nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby. Snažíme se potvrdit nebo vyvrátit hypotézy, které jsme stanovili.

HYPOTÉZY PRÁCE

V úvodu stanovíme hypotézy práce. Předpokládáme:

- 1) Výskyt odchylek v mluvené řeči. Mluvený projev obvykle bývá nepřipravený. Mluvčí zpravidla nemá dost času na promyšlení výpovědi, a tak je v mluveném projevu vyšší pravděpodobnost výskytu nemotivovaných odchylek.
- 2) Výskyt odchylek v pedagogické komunikaci mezi učitelem a žáky. Je jasné, že žáci základních škol neovládají český jazyk na profesionální úrovni. Nedostatky ve výstavbě výpovědi a nestandardní projevy očekáváme zejména u žáků, kteří jsou neobratní ve stylizaci textu, a často tak u nich dochází k porušení pravidelné větné stavby. Vzhledem k tomu, že komunikace mezi učitelem a žáky je zpravidla projev více či méně nepřipravený i ze strany učitele, očekáváme výskyt nemotivovaných odchylek i u něj.
- 3) V mluveném projevu se často objevuje anakolut. V mluvené řeči je běžné, že se odchýlíme od původní myšlenky, kterou jsme chtěli sdělit. Zapomeneme, jak jsme promluvu začali formulovat nebo reagujeme na určité skutečnosti (např. nám do promluvy vstoupí jiný řečník) a následně formulujeme výpověď v jiné podobě větné konstrukce, než ve které začala.
- 4) Nejčastější odchylkou bude nemotivované opakování. Nemotivované opakování souvisí jednak s nedostatkem vyjadřovacích prostředků mluvčího, jednak s jeho řečnickými a stylizačními nedostatky. Domníváme se, že dnes bývá obojí častým problémem mluvčích obecně.

1 MOTIVOVANÉ A NEMOTIVOVANÉ ODCHYLKY

V kapitole 1 definujeme motivované a nemotivované odchylky. Motivované odchylky zmíníme pouze v úvodu, protože nejsou předmětem naší analýzy. Podrobněji definujeme až nemotivované odchylky, které jsou hlavním tématem této bakalářské práce. Každou odchylku popisujeme zvlášť a zaměřujeme se na porovnání definicí z různých publikací.

1.1 DEFINICE POJMŮ VĚTA, VÝPOVĚĎ A PRAVIDELNÁ VĚTNÁ STAVBA

Vymezíme pojetí věty a výpovědi, paralelně k tomu pojem pravidelná větná stavba.

1.1.1 VĚTA A VÝPOVĚĎ

Pojem věta a pojem výpověď je důležité rozlišovat.

Větou rozumíme abstraktně míněnou v komunikační situaci nezakotvenou, jazykovou jednotku, ve které dominuje přísudek.¹ Větu konstituuje verbum finitum (VF), které má ve větě schopnost vyjadřovat čas a způsob. Větu lze charakterizovat jako elementární syntakticko-sémantickou jednotku jazykového systému (langue).² V neterminologickém užití se věta považuje za „myšlenku vyjádřenou slovy“, přičemž se předpokládá, že jde o útvar gramaticky i významově uspořádaný a uzavřený, tj. že slova ve větě jsou spojena podle určitých pravidel. Pokud tato pravidla nejsou dodržena, dochází k porušení pravidelné větné stavby, což vede k výskytu tzv. odchylek.

Výpovědí rozumíme větu (věty) zakotvenou (pronesenou nebo napsanou) v nějaké konkrétní komunikační situaci. Proti abstraktně

---

¹ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 369

² Tamtéž, str. 370

*chápané větě jsou tedy výpovědi reálně existující a smyslově vnímatelné a empiricky ověřitelné jevy.*³ Výpověď považujeme za konkrétní realizaci abstraktního modelu věty.

Výpověď se od věty liší tím, že je situačně zakotvená. Z toho vyplývá, že zatímco u výpovědi se můžeme ptát, s jakým cílem byla vyslovena nebo napsána, u věty záměr jejího vyslovení neznáme. Může vyjadřovat prosté sdělení, nabídku, výhrůžku aj. Věta reálně existuje ve výpovědích, neboli výpovědi jsou realizacemi vět v komunikačních situacích.⁴ O větě mluvíme jako o ohraničitelném celku po stránce grafické i fonologické. Naproti tomu u výpovědi není ohraničitelnost podstatná, protože výpověď je zakotvená v komunikačním rámci.

Vyskytnou-li se ve výstavbě výpovědi nestandardní projevy, syntaktické nedostatky, hodnotíme je jako tzv. odchylky od pravidelné větné stavby.

1.1.2 PRAVIDELNÁ VĚTNÁ STAVBA

V základní větné struktuře je sloveso ve formě VF jádrem syntaktické struktury věty. VF má schopnost na sebe vázat jistý počet jazykových syntaktických pozic, kterým předepisuje i jejich formu, a tím tvoří základní větnou strukturu. Pravidelná větná stavba je v českém jazyce dána především realizací shody/kongruence a řízenosti/rekce.

*Rekce je vztah, v němž řídicí člen vyžaduje doplnění v určitém, jím předepsaném tvaru (pádě) závislého substantiva (zájmena, číslovky). Závislý člen se přitom s řídicím neshoduje.*⁵ Jedná se o druh pádové podřízenosti substantiva řídicímu slovu, kterým může být verbum, substantivum nebo adjektivum. Dojde-li k porušení vazby mezi členy, naruší se pravidelná větná stavba.

Shoda je formální přizpůsobenost závislého výrazu řídicímu: závislý člen přebírá od řídicího členu jeho mluvnické kategorie. Jsou dva druhy

---

³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 371

⁴ Tamtéž, str. 371-2

⁵ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 291

*shody: a) shoda v pádě, čísle a rodě, b) shoda v osobě, čísle a rodě.*⁶
Shodou chápeme sjednocení větných morfologických kategorií mezi výrazy, které jsou součástí určité syntaktické konstrukce. Pokud se tato syntaktická konstrukce naruší, jedná se tzv. odchýlení od pravidelné větné stavby, které má za následek vznik nemotivované odchylky ve výstavbě výpovědi.

Způsob uspořádání výrazů ve výpovědi ovlivňuje řada okolností. *Hlavní roli hraje především záměr mluvčího a jeho výpovědní perspektiva.*⁷ Mluvčí může sdělit příjemci informaci různým způsobem podle toho, co sám považuje za důležité a aktuální.

1.1.3 PORUŠENÍ PRAVIDELNÉ VĚTNÉ STAVBY

Pravidelná větná stavba je řízena určitými gramatickými a významovými pravidly. V různých promluvách se však setkáváme s porušováním pravidelné větné stavby. *Ve větě se objevují některé konstrukční zvláštnosti a výpovědní modifikace, jako jsou samostatné větné členy, osamocené členy, nevětné vsuvky, elipsy, vokativy a citoslovce.*⁸

Ne všechny věty jsou formálně realizovány správným způsobem. Nalezneme v nich tzv. odchylky, které různými způsoby vybočují z větných forem. Ty odchylky, které se v textech vyskytují pravidelně a jsou frekventované, je možné definovat a kategorizovat. Obecně se rozlišují odchylky motivované a nemotivované. Odchylky motivované jsou záměrné a úmyslné, tudíž funkční. Nemotivované odchylky jsou použity neúmyslně, nevědomě.

Odchylky nalezneme jak v mluveném, tak v psaném projevu. V psaném projevu se vyskytují především odchylky motivované, v mluveném projevu naopak odchylky nemotivované.

---

⁶ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 291

⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 633

⁸ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 296

1.2 NEMOTIVOVANÉ ODCHYLKY

Nyní se zaměříme na nemotivované odchylky obecně. Definujeme pojmy anakolut, atrakce, kontaminace, zeugma, nemotivované opakování a nepravá skladební dvojice. Definice pojmů v různých lingvistických publikacích opět porovnáme.

Nemotivované odchylky mohou vznikat například kvůli neobratnosti mluvčího či tvůrce textu při stylizaci, logicky tedy zcela nevědomě a neúmyslně. Přestože mluvený projev bývá obvykle nepřipravený a působí na něj řada vlivů, je zde pravděpodobnost výskytu těchto nemotivovaných odchylek větší.

Odchylky hodnotíme jako syntaktické nedostatky ve výstavbě výpovědi, nestandardní projevy, které jsou považovány za chyby⁹. Mluvčí by se tudíž měli snažit těchto odchylek vyvarovat.

V literatuře jsou nejčastěji uvedeny následující čtyři nemotivované odchylky:

1.2.1 ANAKOLUT

První nemotivovanou odchylkou je anakolut. *Anakolut je vyšinutí z větné konstrukce. Je to konstrukční vada, jazyková neumělost nebo nepozornost.¹⁰*

Nový akademický slovník cizích slov definuje anakolut takto: *Změna původního větného schématu v jiné, kdy další část věty nenavazuje správně na část předcházející, tzv. vyšinutí z vazby.¹¹*

V *Příruční mluvnici češtiny* se dočteme, že *za syntaktickou chybu se považuje krajní porušení koherence výpovědi, která záleží ve změně*

---

⁹ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 299

¹⁰ Tamtéž, str. 299

¹¹ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 51

*syntaktického schématu při tvorbě výpovědi a která se označuje anakolut. Dopouštějí se jí především mluvčí v nepřipravených promluvách.*¹²

Anakolut je tedy vyšínutí z větné stavby související s pozicemi, které řídící sloveso vyžaduje. Odchylna spočívá v tom, že se k začátku výpovědi, která je komplikovaně rozvíjena, mluvnický nenáležitě připojí další část textu. Anakolut je převážně součástí mluveného projevu, při kterém mluvčí může zapomenout, jak a co řekl. Často k němu dochází při složitějších formulacích – věta neskončí ve stejné větné konstrukci, ve které začala.

Publikace *Čeština – řeč a jazyk* a *Nový akademický slovník cizích slov* se shodují na definici anakolutu jako vyšínutí z větné konstrukce. *Příruční mluvnice češtiny* upozorňuje na změnu syntaktického schématu a na to, že anakolut se vyskytuje především v nepřipraveném mluveném projevu. U analýzy mluvené komunikace mezi učitelem a žákem, která bývá z velké části nepřipravená, proto očekáváme hojný výskyt této odchylny.

Například:

Špatně: *Víme, že člověk často, když dělá jistou práci poprvé, < **nejde mu dobře.** >*

Správně: *Víme, že člověku často nejde práce dobře, když ji dělá poprvé.*¹³

Špatně: *Poslední podmínkou je zhlédnutí pěti filmů, < **z toho tři filmy české a dva zahraniční.** >*

Správně *... z toho tří filmů českých a dvou zahraničních.*¹⁴

Špatně: *Chlapci ráno, když přišli do školy, < **byla jim zima.** >*

Správně: *Chlapci ráno, když přišli do školy, tvrdili, že jim byla zima.*¹⁵

1.2.2 ATRAKCE

---

¹² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 752

¹³ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 299

¹⁴ Tamtéž, str. 299

¹⁵ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 754

Další nemotivovanou odchylkou je atrakce neboli skladebná spodoba. Definice této odchylky podle *Encyklopedického slovníku češtiny* zní takto: *Mechanické přizpůsobení tvaru nějakého slova tvaru slova sousedního: ‚Čistota obce slouží zdraví spoluobčanům.‘ Věta obsahující atrakci je gramaticky nesprávná, a je tedy opravitelná: ‚Čistota obce slouží zdraví spoluobčanů.‘ Gramaticky nesprávné nejsou struktury obsahující atrakci tehdy, pokud atrakce (a) výsledkem tendence po tvarové harmonii, tj. tvarovém vyrovnání členů: např. u ‚všecek‘ bývá adj. ve tvaru krátkém (‚všecek zarmoucen‘), kdežto u ‚celý‘ ve tvaru dlouhém (‚celý zarmoucený‘); (b) projevem idiomizace/frazémizace: ‚Je širší než delší‘ (místo gramatikou vynucovaného dlouhý); ‚Dělej, co dělej‘ (místo gramatikou vynucovaného děláš).¹⁶*

Existuje tedy druh atrakce, kterou nepovažujeme za chybu, tzv. lexikalizovaná atrakce. Například: *vezmi kde vezmi, buď jak buď*.¹⁷

Nový akademický slovník cizích slov definuje atrakci jako „změnu tvaru slova podle jiného slova v téže větě nebo spojení, zvláště pak v ustálené, frazeologizované podobě.“¹⁸

Atrakce je zjednodušeně řečeno mechanické přizpůsobování členu rozvíjejícího jeho členu syntakticky nadřazenému a týká se to obvykle pádu. Člen nadřazený působí na sousední člen podřízený a způsobí nenáležitou shodu v pádě. Tato shoda vzniká na základě zvukového dojmu. Některé typy považujeme za správné, tzv. standardizované chyby.

Encyklopedický slovník češtiny a *Nový akademický slovník cizích slov* se shodují v tom, že atrakci chápeme změnu tvaru jednoho slova podle slova sousedícího. *Encyklopedický slovník češtiny* navíc upozorňuje na to, že věta, která obsahuje atrakci, je gramaticky nesprávná. Jedná se o chybu týkající se spíše mluvených projevů. Proto jsme si zvolili tuto odchylku pro analýzu komunikace mezi učitelem a žáky.

---

¹⁶ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 50

¹⁷ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 300

¹⁸ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 83

Například:

Špatně: *Vzhledem k nedostatku < chemikáliím > nebyly pánské nátělníky náležitě obarveny.*

Správně: *...chemikálií¹⁹*

Špatně: *Vstal před < sluncem > východem.*

Správně: *Vstal před východem slunce.²⁰*

Špatně: *Vezmi kde < vezmeš. >*

Správně: *Vezmi kde vezmi.²¹*

1.2.3 KONTAMINACE

V současné češtině můžeme pozorovat, že dochází ke vzniku nových vazeb. A to buď beze změny významu, kdy jsou nově vzniklé vazby motivovány vyjadřovacími prostředky, nebo dochází ke vzniku bez významové motivace, pouze na základě nezáměrného smíšení (kontaminace) vazeb dvou sloves. Vazba, která vznikla kontaminací, je považována za chybu. Někdy se však její nesprávnost přestává pociťovat.²²

Kontaminace vazeb je tedy další z nemotivovaných odchylek. *Jedná se o směšování různých konstrukcí stejného, blízkého nebo protikladného významu. Tato odchylka už nebývá všemi lingvisty považována za chybu.²³*

Encyklopedický slovník češtiny dává tuto definici: *Nenoremní směšování nebo křížení vazeb dvou sloves, která mají stejný, podobný nebo protichůdný význam. Např. sloveso ‚přihlížet‘ má správnou vazbu, k něčemu‘, pod vlivem náležité vazby významově podobného slovesa ‚dívat se na něco‘ vzniká nová vazba ‚přihlížet na něco‘. Nová vazba vzniklá*

---

¹⁹ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 300

²⁰ Tamtéž, str. 300

²¹ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 83

²² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 434

²³ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 300

kontaminací je gramaticky nesprávná (a tedy opravitelná). Někdy se nové vazby vzniklé kontaminací postupně přestávají pociťovat jako nesprávné a stávají se gramaticky korektními: ‚předcházet něčemu‘ (místo původního ‚předcházet něco‘).²⁴

V publikaci *Nový akademický slovník cizích slov* je tato definice: *Vznik nového (zpravidla nesprávného) slova nebo častěji spojení mechanickým spojením, křížením dvou významově blízkých výrazů; (z)křížení dvou různých tvarů, vazeb nebo rčení ap.²⁵*

Odchyłka vzniká tehdy, mají-li dvě slova stejný nebo podobný význam, ale každé se pojí s jiným pádem. Správná vazba je zaměněna za jinou, která náleží slovu majícímu podobný význam. Přenesením vazby z jednoho predikátu na druhý vzniká vazba nová.

Publikace *Příruční mluvnice češtiny* i *Čeština – řeč a jazyk* definují odchyłku jako míšení vazeb dvou sloves, kvůli které dochází k použití nesprávné konstrukce. *Encyklopedický slovník češtiny* přidává k definici kontaminace pojem křížení vazeb dvou sloves, i zde se jedná o gramaticky nesprávnou, nově vzniklou konstrukci. Dochází tak k narušení pravidelné větné stavby. Všechny výše uvedené publikace ale upozorňují i na fakt, že tato odchyłka už není považována všemi lingvisty za chybu.

Například:

Abychom + abysme = < **abychme.** >

Cenit si něco + vážit si něčeho = < **cenit si něčeho.** >²⁶

Špatně: *Nevím, čeho jste tím < **dokázal.** >*

Správně: *Nevím, čeho jste tím chtěl dosáhnout.²⁷*

Špatně: *Musíme předcházet < **paniku.** >- předcházet něco.*

Správně: *Musíme předcházet panice. - předcházet něčemu.²⁸*

---

²⁴ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 229

²⁵ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 435

²⁶ Tamtéž, str. 435

²⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 229

Špatně: *Učitelé se při práci snaží < vyrovnat > stereotypům.*

Správně: ... *vyhnout se stereotypům.* - *vyrovnat něco, vyhnout se něčemu.*²⁹

1.2.4 ZEUGMA

K nemotivovaným odchylkám také řadíme zeugma. Jedná se o odchylku od pravidelné větné vazby, která vznikne tehdy, pokud se u dvou sloves s různou vazbou užije vazby jen jednoho z nich (např. *zaléval a pečoval o květiny*).³⁰

Dochází tak ke vzniku nové vazby, a to přímo v textu, nezáměrně, často z nepozornosti, mechanickým spojením jednoho pádu se dvěma různovazebnými slovesy, tj. zanedbáním dvojí vazby. Zeugma je považováno za skladebnou chybu a je nutné takovou promluvu přeformulovat.³¹

Encyklopedický slovník češtiny definuje odchylku takto: *Spřažení dvou výrazů jedním závislým členem, který je syntakticky vztahen jen k jednomu z nich, ač významem patří k oběma: např. jedno rekční doplnění se syntakticky vztahuje ke dvěma souřadně spojeným řídícím výrazům se stejnou vazbou: ‚přečetl a odevzdal knihu; před a za domem‘, jeden přívlastek ke dvěma jménům: ‚vážení žáci a studenti‘. Většinou se za zeugma pokládá jen takový případ, kdy dochází k nesplnění syntaktických pravidel, tj. kdy na závislém členu vyjádřená syntaktická závislost jednoho ze spřažených výrazů odporuje syntaktické závislosti požadované druhým ze spřažených výrazů. V tomto významu se termínem zeugma míní zanedbání dvojí vazby. Např. jedno rekční doplnění se syntakticky vztahuje ke dvěma souřadně spojeným výrazům s různou rekcí/vazbou, přičemž přijímá rekcí*

---

²⁸ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 434

²⁹ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 300

³⁰ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 867

³¹ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 434

toho, který stojí nejbliže. Za zeugma se někdy považuje i zanedbání sémantických tendencí kolokability, např. vztahují-li se k jednomu slovesu dva souřadně spojené členy, z nichž každý souvisí s jiným významem daného slovesa: ‚Mám rád maminku a hrášek‘. Určitá zeugmata mohou být využita jako slovní hříčka: ‚Posluchač rozhlasu vypne pozornost nebo přijímač‘.³²

Shrneme-li tuto definici, můžeme říci, že zeugma je zanedbání odlišné vazby dvou různovazebných sloves, kdy se použije vazba jen jednoho ze sloves. K oběma slovesům je nenáležitě připojen společný předmět, jehož pád se, ačkoli má každé sloveso jinou vazbu, řídí pouze vazbou slovesa bezprostředně předcházejícího. Dva větné členy, z nichž každý z nich vyžaduje jinou vazbu, se tedy spojují společnou vazbou. Důvodem vynechání jedné vazby je jazyková úspornost.

Publikace *Nový akademický slovník cizích slov a Příruční mluvnice češtiny* definují vznik odchylky tak, že u dvou sloves s odlišnými vazbami se užije vazba jen jednoho ze sloves. Dochází k zanedbání jedné vazby. *Encyklopedický slovník češtiny* navíc upozorňuje, že za zeugma je považován takový případ, ve kterém dojde k nesplnění syntaktických pravidel, tudíž k narušení pravidelné větné stavby, což má za následek výskyt tzv. odchylek v promluvě.

Například:

Špatně: *Poctivý člověk < opovrhuje a nenávidí podvodníky. >*

Správně: *...opovrhuje podvodníky a nenávidí je.*³³

Špatně: *Nemůžeme dobře < rozumět a chápat vývoj, > nevidíme-li jeho širší souvislosti.*

Správně: *Nemůžeme dobře rozumět vývoji a chápat ho...*³⁴

Špatně: *Naučit četu < nasedat a sesedat z koně. >*

Správně: *Naučit četu nasedat na koně a sesedat z něj.*³⁵

---

³² KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 565

³³ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 434

³⁴ Tamtéž, str. 434

Špatně: < **Zalévat a pečovat** > o květiny.

Správně: *Zalévat květiny a pečovat o květiny.*³⁶

Špatně: < **Poradíme a obsloužíme** > vás.

Správně: *Proradíme vám a obsloužíme vás.*³⁷

Některá zeugmata jsou tolerována, např. < **Vážené** > dámy a pánové.³⁸

Tyto čtyři základní typy nemotivovaných odchylek jsou definovány ve většině lingvistických publikací. Lze ale také najít i další odchylky, jejichž definice se už tak často neuvádí.

1.2.5 NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ

Jednou z ne tak často uváděných nemotivovaných odchylek je nemotivované opakování. Tato odchylka se vyskytuje jen v mluveném projevu. Projev je plný řečnických, stylizačních nebo vyjadřovacích nedostatků. K této chybě často dochází u projevu, který je improvizovaný, nepřipravený. Vliv může mít i citové rozpoložení mluvčího.³⁹

Například:

< **Tak takhle by to dopadlo... Takhle by to dopadlo** > a Ferdando Alonso, *sami vidíte, podle ikonek tímto manévrem ze strany Jensonu Buttona spadl na čtvrté místo.*⁴⁰

< **A to je tak, je to tak.** > *Šedivý svou výstrojí přivezl puk.*⁴¹

---

³⁵ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2., str. 867

³⁶ Tamtéž, str. 867

³⁷ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8., str. 434

³⁸ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 565

³⁹ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 78

⁴⁰ Tamtéž, str. 77

1.2.6 NEPRAVÁ SKLADEBNÍ DVOJICE

Za odchylku považujeme i nepravou (falešnou) skladební dvojici. Jedná se o odchylku od větné stavby, kdy ve větě mezi dvěma větnými členy vznikne dvojsmyslný vztah. Tento vztah však nemá gramatickou ani významovou souvislost. Je potřeba věty správně formulovat a vyvarovat se tak této chyby.⁴²

Například:

Míchejte < rychle > tuhnoucí barvu.

- a) Slovo *rychle* může být rozvíjejícím členem ke slovesu *míchejte* – tuhnoucí barvu míchejte rychle,
- b) nebo k přídavnému jménu *tuhnoucí* – míchejte barvu, která tuhne rychle.⁴³

Brankář nahrál < rychle > blížícímu se útočnickovi.

- a) Slovo *rychle* jako rozvíjející člen slovesa *nahrál* – blížícímu se útočnickovi nahrál brankář rychle,
- b) nebo rozvíjející člen přídavného jména *blížícímu* – brankář nahrál útočnickovi, který se blížil rychle.⁴⁴

1.3 SHRNU TÍ

V první kapitole jsme definovali nemotivované odchylky, které jsou hlavním předmětem naší analýzy. Uvádíme různé typy definic, které se příliš neliší, pouze některé publikace defínují odchylky obšírněji.

---

⁴¹ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 77

⁴² ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 292

⁴³ Tamtéž, str. 292

⁴⁴ Tamtéž, str. 292

2 PŘEHLEDNOST PSANOSTI A MLUVENOSTI V PROMLUVÁCH

Původním širším tématem naší práce byla analýza nemotivovaných odchylek v psaných i mluvených komunikátech. Téma jsme s ohledem na rozsah práce zúžili pouze na analýzu mluveného komunikátu se zaměřením se na pedagogickou komunikaci mezi učitelem a žáky. I přesto ale pokládáme za důležité věnovat tuto kapitolu jak psanému, tak mluvenému projevu. Zaměříme se na rozdíly mezi nimi.

Primárně platí, že mluvené a psané projevy mají mnoho společného. Nyní uvedeme autory, kteří se ve svých publikacích tomuto tématu věnují a zmiňují úzkou spojitost mezi promluvami.

Jana Hoffmannová ve své publikaci *Stylistika a ...* uvádí vztah psaného a mluveného projevu. *Někdy se uvažuje dokonce o dvou různých jazycích, resp. existenčních formách jednoho jazyka, jindy se naopak autonomie obou forem popírá.* V publikaci je zmíněna i myšlenka o primárnosti mluveného jazyka a sekundárnosti formy psané či o koncepci pracující s psaným a mluveným stylem jako se dvěma různými kognitivními styly. *R. Lakoffová (1982) pokládá psanost a mluvenost spíše za určité sociální produkty, resp. kulturně-sociální technologie (které máme k dispozici, které užíváme v různých situacích).*⁴⁵ *Podle Tannenové existuje „mluvená literatura“, resp. „mluvená psanost“ (přednášky, oficiální projevy), a stejně tak „psaná konverzace“, resp. „psaná mluvenost“ (osobní dopisy, vzkazy).*⁴⁶

Psané a mluvené projevy jsou podle teorie Jany Hoffmanové úzce spjaté. Hovoříme o dvou formách jednoho jazyka, kdy lze připustit myšlenku, že mluvený projev je primárnější.

Přestože mezi mluveným a psaným projevem jsou rozdíly, nelze mezi nimi určit ostrou hranici. V publikaci Marii Čechové *Čeština - řeč a jazyk* se dočteme: *Mluvené a psané projevy jsou pokládány za dva různé*

---

⁴⁵ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 76

⁴⁶ Tamtéž, str. 76 - 81

*jazyky, ale zároveň se opírá i o fakt, že se naopak popírá samostatná existence těchto dvou forem vyjadřování.*⁴⁷

V publikaci *Stylistika současné češtiny* Jan Chloupek zmiňuje: *Pokud jde o vlastní dichotomii řeč psaná – mluvená, ustupuje její význam ve vztahu k volbě jazykových prostředků v moderní době protikladu vyjadřování veřejné – důvěrné. Předpokládáme totiž, že člověk bude harmonizovat jazykové vyjádření pramenící v dorozumívání mluveném s vyjádřením ze zdroje psaného; především informační, publicistické působení na čtenáře, diváka, posluchače ovlivní jej intenzivně, bude formovat jeho jazykový projev ve smyslu projevení solidarity s celkovým vyjadřovacím modelem doby. Mluvené řeči realizované spisovnými prostředky přibývá, přesto jazyková kultura „mluveného slova“ ztrácí na své kvalitě. Mezi lidmi stále přetrvává předsudek, že vizitkou občana je psaný projev, a proto si myslí, že se děti v předmětu český jazyk učí pouze správně psát.*⁴⁸

Dnešní moderní doba má za následek propojení mluveného a psaného projevu. Prostředí, ve kterém člověk žije, média, škola, to všechno ovlivňuje i jeho jazykový projev. Souvisí s tím volba jazykových prostředků a celkový styl vyjadřování. Člověk musí umět správně psát, ale stejně tak důležité je i to, aby se uměl správně vyjadřovat i v mluveném projevu.

V *Encyklopedickém slovníku češtiny* se dočteme, že mluvenost a psanost bývá považována za dva různé jazyky, jindy se samostatnost obou forem popírá. Tak jako tak mezi mluveným a psaným projevem můžeme najít mnoho rozdílů. Jde například o výběr výrazových prostředků. V psaném textu se setkáváme s větší formálností, složitějším tématem, státností. Při členění používáme interpunkci. U mluveného projevu převažuje neformálnost, vyskytuje se jednodušší tematika, emociální zaujetí atd.⁴⁹

---

⁴⁷ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 410 - 411

⁴⁸ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Stylistika současné češtiny*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-21-8., str. 132 - 133

⁴⁹ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 457

Vzájemné vztahy mezi mluveným a psaným projevem jsou velmi komplikované. *Chceme-li charakterizovat podstatné vlastnosti mluveného textu, nemůžeme se odpoutat od představy, jakou máme o charakteristických vlastnostech textu písemného. Vždy provádíme srovnání obou druhů textů, přesněji řečeno, při poznávání mluveného textu srovnáváme s obdobným pomyslným textem písemným.*⁵⁰

Obě promluvy toho mají tolik společného. Pokud tedy budeme chtít charakterizovat určité vlastnosti mluveného projevu, musíme brát ohled na charakteristické vlastnosti projevu psaného, neboť oba typy promluvy spolu vzájemně souvisí.

Úzké pojetí promluvy psané a mluvené je zřejmé. Primárně lze říci, že se jedná o dva různé typy jazyků, které užíváme podle situace. Lidé by měli mít dobré vyjadřovací schopnosti jak v projevu psaném, tak mluveném. Rozdílům mezi psaným a mluveným projevem se budeme věnovat v následující kapitole.

2.1 DIFERENCIACE PSANÉHO A MLUVENÉHO PROJEVU

Uvedeme-li si rozdílné charakteristiky psaných a mluvených projevů, uvědomíme si, že hranice mezi projevy jsou úzké. Na základě několika publikací vymezíme rozdíly mezi mluveným a psaným projevem a zdůrazníme rysy týkající se nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby. Zhodnotíme, zda je větší pravděpodobnost výskytu nemotivovaných odchylek v projevu psaném nebo mluveném.

2.1.1 KOMUNIKAČNÍ SITUACE

Charakteristika psaného a mluveného projevu je dána podmínkami, v nichž se komunikace uskutečňuje. Mluvený projev je silně závislý na přímém kontaktu partnerů a na jejich vzájemném vztahu. Silně se váže k situaci. Bez vazby k situaci a kontextu by byl projev často zcela nesrozumitelný.

---

⁵⁰ MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0., str. 24 – 25, 27

Mluvíme zde o tzv. kontextualizaci promluvy. *S tímto faktorem souvisí u mluvené komunikace větší konkrétnost, emocionalita, subjektivnost, účastníci komunikace se více „angažují“, je zde osobní zaujetí. Naproti tomu pro psané texty je charakteristické odtržení od situace a kontextu, tzv. dekontextualizace.*⁵¹ Výhodou časové prodlevy mezi produkcí a recepcí projevu psaného je *myšlenková a stylizační propracovanost, abstraktnost, analytičnost, racionálnost, logičnost a objektivnost.*⁵²

2.1.1.1 ČAS A PROSTOR

Důležitým faktorem pro rozlišení mluvené a psané komunikace je produkce a recepce v čase a prostoru. U psané komunikace je toto uspořádání produkce a recepce často komplikované. Vztah partnerů zde nehraje příliš velkou roli a zpětná vazba bývá minimální.⁵³

Významnou roli v produkci textu hraje faktor plynutí textu v čase. Zatímco u mluveného textu plynutí v čase vymezuje řečová aktivita, u textu písemného si řídí čas sám autor.⁵⁴

Dalším z důležitých činitelů je krátkodobá paměť produktora. Pro mluvčího je mnohdy obtížné pamatovat si, co už vyslovil, a dochází tak k opakování slov. V takovém případě se mluvčí ve své výpovědi dopustí, i když zcela nevědomě, nemotivovaného opakování, což je jedna z nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby. U projevu psaného se tento jev v podstatě neobjevuje, protože autor se může zpětně podívat, co už ve svém projevu sdělil.⁵⁵

Při realizaci psaného textu máme čas promyslet připravovaný plán, což vede k větší komplexnosti a explicitnosti (lze domyslet a přesně vyjádřit různé vztahy). Mluvený projev vzniká často pod časovým a situačním tlakem, z toho plyne fragmentárnost, myšlenková i formulační nepřesnost

---

⁵¹ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 77

⁵² Tamtéž, str. 77

⁵³ Tamtéž, str. 76

⁵⁴ MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0., str. 31

⁵⁵

*a implicitnost. Mluvčí mnohé nestačí dořici, vyjádřit, protože je vše obsaženo v situaci a ve společných znalostech partnerů.*⁵⁶

Pokud mluvčí nedořekne svoji výpověď, dochází k nedokončené výpovědi, která je jednou z motivovaných odchylek.

S nemotivovanými odchylkami se s ohledem na komunikační situaci můžeme setkat jak v mluveném, tak v psaném projevu. Ale vzhledem k tomu, že u mluvené komunikace mluvčí nemá mnoho času na rozmyšlení promluvy, může se tak dopustit i zcela nesmyslných chyb. Pravděpodobnost výskytu odchylek u mluveného projevu oproti projevu psanému vyšší.

2.1.1.2 MOTIVY

U mluveného komunikátu je velmi obvyklé řazení motivů asociativně. Struktura je volná a neexistuje zde členění projevu na uzavřené celky spojené jedním motivem. Mluvčí mnohdy své vyjádření ani nedokončí a přejde k jinému vyjádření.⁵⁷

V takovém případě bychom mluvili o odchylce od pravidelné větné stavby, konkrétně o anakolutu.

2.1.2 SYNTAKTICKÁ VÝSTAVBA PROMLUV

Podmínky, ve kterých obě formy textu, tj. mluvená a psaná, vznikají, jsou odlišné. To má pochopitelně vliv na jejich syntaktickou a textovou výstavbu. Syntaktické rysy písemnosti a mluvenosti se v některých textech mohou prolínat, např. nečtená přednáška na vysoké škole. U mluvených projevů hraje určitou roli připravenost. Pokud se mluvčí se na svůj projev může připravit, při opakovaném vypravování často volí stejné formulace.⁵⁸

Psaný projev je obvykle připravený a plánovaný, organizovaný, uspořádaný. Oproti tomu mluvený projev bývá spontánní a nepřipravený,

---

⁵⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 77

⁵⁷ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Stylistika současné češtiny*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-21-8., str. 137, 140 - 141

⁵⁸ MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0., str. 24 – 25, 27

málo organizovaný a volně strukturovaný (vyjma slavnostního projevu aj.).⁵⁹

Nejprve si stanovíme základní jednotku syntaktické analýzy pro text, který je primárně mluvený. Pro text psaný je základní syntaktickou jednotkou věta, ale u mluvených textů s touto teorií pracovat nelze. U mluveného textu totiž nefungují dva znaky věty, tj. její relativní syntaktická a významová úplnost a intonační signalizace, která je v písmu vyjádřena tečkou. V mluveném projevu se mluvčí převážně soustředí na obsah sdělení a obvykle nemá čas promyslet formální a logické uspořádání textu. V písemném projevu zaznamenává autor sled jednotlivých vět, obsah sděluje pomocí struktur v jednotlivých větných celcích, což provádí díky zkušenostem se syntaktickými a morfologickými pravidly jazyka. I u produkce mluveného projevu autor samozřejmě vychází ze znalostí gramatických pravidel, jejichž pomocí sděluje obsah, který chce vyjádřit. Věta jako taková pro autora ale není primární jednotkou sdělování. *Základní pro něho je postupné sdělování obsahů vědomí, které koneckonců mohou být po syntaktické stránce strukturovány ve více možnostech, např. do delších či kratších jednotek.*⁶⁰ To může mít za následek nedodržování syntaktických pravidel strukturace řeči. Problém nastává tehdy, objeví-li se u mluveného textu syntaktická „nestálost“. *Některé texty nebo jejich úseky se svou syntaktickou výstavbou od textu písemného příliš neliší, tzv. syntaktické odchylky, nepravidelnosti, modifikace se v nich vyskytují jen minimálně. Jsou to však texty z hlediska syntaktických pravidel písemného jazyka spíše nestrukturované... Je třeba vzít v úvahu, že syntaktická strukturace mluvených projevů je ovlivňována jednak činiteli interakčními, jednak různými a navíc proměňujícími se dispozicemi mluvčích v různých komunikačních situacích.*⁶¹

S mluveným a psaným projevem se dostáváme do oblasti syntaxe. *Pro syntax psaných textů jsou typické komplexní syntaktické struktury, rozsáhlá složitá souvětí s množstvím vedlejších vět různého druhu a stupně*

---

⁵⁹ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 76

⁶⁰ MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0., str. 23 - 24

⁶¹ Tamtéž, str. 23 - 24

*závislostí a široký repertoár spojovacích prostředků, které přesně vyjadřují vztahy mezi jednotlivými syntaktickými strukturami. Pro text mluvený je naopak charakteristická parataxe, koordinace, juxta pozice: syntaktické jednotky jsou k sobě přiřazovány volně, nespojitě...*⁶²

Ve *Stylistice současné češtiny* se dočteme o vázanosti a nevázanosti promluv ve vztazích mezi sebou, tzn. kontextově. Z hlediska syntaktických struktur v promluvě dochází k narušení/odchylkám. Rychle se vyvíjející situace způsobuje vynechání části sdělení, která vyplývá z kontextu. Syntaktické vzorce se poruší i za cenu toho, že se něco vynechá. Co už bylo sděleno, co ztrácí svou závažnost s ohledem na kontext, nebo naopak je z kontextu samozřejmé, se vypustí.⁶³

Vynecháme-li část promluvy, protože význam je daný kontextově, hovoříme o tzv. eliptičnosti, další odchylce od větné stavby.

Publikace *Encyklopedický slovník češtiny* podotýká, že pro psaný text je *příznačná komplexní syntaktická struktura, složitá souvětí s vysokým stupněm hierarchizace*. Oproti tomu *mluvený projev je založen hlavně na parataxi, juxta pozici, koordinaci a na neúplné realizaci syntaktickým konstrukcí, hovoříme o elipse, anakolutech*. Obvyklé je opakování výrazů, projev je plný „vycpávek“.⁶⁴

V mluveném projevu jsou časté syntakticky nekompletní formulace, kdy mluvčí řeč přeruší, nedokončí výpověď (apoziopeze), nebo začne formulovat jinak, realizuje odlišnou syntaktickou konstrukci (anakolut).

Ať už porušíme syntaktickou výstavbu u písemného či psaného projevu, vždy to má za následek užití nemotivovaných odchylek. Porušení syntaktické výstavby projevu by se měl mluvčí snažit vyvarovat.

2.1.3 VÝRAZOVÉ PROSTŘEDKY

---

⁶² HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 78

⁶³ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Stylistika současné češtiny*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-21-8., str. 141

⁶⁴ KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X., str. 457

Projev psaný je charakteristický tím, že bývá určitější než mluvený projev. Užívá přesně volená plnovýznamová slova. V projevu se neužívají výrazy vágní a významově prázdné. Opakem je projev mluvený, který bývá z části neurčitý. Dochází k situaci, *kdy mluvčí nemůže rychle nalézt vhodný výraz a využívá výrazy vágní, prázdné, nadměrně používá ukazovací zájmena, které jsou prostředkem váhavosti, nejistoty a poukazují na fakt, že mluvčí má problém s formulací svého projevu, např. no víš takovej ten...* V projevech se *hojně vyskytují i výrazy neplnovýznamové (částice, citoslovce, spojovací výrazy), významově téměř vyprázdněné, např. a, no, jo, žejo, tak, taky, nebo...* Objevují se v okamžiku, kdy mluvčí zaplňuje prostor váháním, vzpomínáním a hledá vhodný výraz, např. *a tak se to jako tak se to jako to no takhle měnilo no ale tak ňák to šlo...*⁶⁵

Váhání ve volbě vhodného užití výrazu během promluvy souvisí s dalším jevem typickým pro mluvený projev, a sice redundancí (nadbytečností). *Příčinou je frekventované opakování drobných výrazů (i rozsáhlejších textových úseků), nezáměrné, způsobené tím, jak postupně mluvčí formuluje promluvu. Dalším důvodem může být již zmíněné váhání, zastavování se v řeči či potřeba zdůraznit určitý výraz. Psaný projev je výrazově přesnější, sevřenější, formulace jsou definitivní. Dobrý stylistička se opakování v psaném textu vyhýbá, popř. volí jiné výrazy, jako jsou např. synonyma. Proti redundanci v psaném textu převládá hutnost a úspornost.*⁶⁶

Dochází-li k situaci, kdy mluvčí během své výpovědi hledá vhodný výraz, může se v jeho projevu objevit nemotivovaná odchylka, která je použita nezáměrně a nevědomě. Mluvčí během váhavosti opakuje použité výrazy, což mu pomáhá hledat správný výraz. V takových chvílích můžeme mluvit o nemotivovaném opakování.

2.1.4 SPISOVNOST PROMLUV

---

⁶⁵ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 77

⁶⁶ Tamtéž, str. 78

Rozdílnost projevu psaného a mluveného lze spatřit i v použití ne/spisovného jazyka. Zatímco *psaný text bývá realizován ve spisovném jazyce (výjimky: reklamní slogany, poznámky, vzkazy), u mluveného záleží na typu mluvčího a situaci*. Jedná-li se o běžnou neformální komunikaci, mluvčí běžně používá jazyk nespisovný, u oficiálních projevů zaznamenáváme češtinu spisovnou.⁶⁷

Protikladu forem se věnuje Jan Chloupek v publikaci *Současná česká stylistika*, kde uvádí, že formy jsou odlišené místním nářečím, obecnou češtinou nebo jinými interdialekty. Rozdílnost také určuje soubor výrazových prostředků, které přísluší spisovnému vyjadřování hovorovému, nebo naopak spisovnému jazyku psaných textů.⁶⁸

Volba spisovnosti či nespisovnosti však nemá dopad na výskyt nemotivovaných odchylek ve výpovědi, jelikož odchylky nejsou záležitostmi spisovnosti, nýbrž pravidelné větné stavby a jejího porušení. Tuto podkapitolu uvádíme proto, abychom vymezili rozdílnosti psané a mluvené komunikace.

2.1.5 VERBÁLNÍ A NEVERBÁLNÍ PROSTŘEDKY KOMUNIKACE

Mluvený projev je dotvářen mimikou, gesty a jinými neverbálními prostředky (kývání hlavou, přivřené oči, zvednutý ukazovák aj.). Mluvené projevy bývají citově zbarvenější, mluvčí může pozměnit komunikaci, změnit tempo řeči aj., to vše s ohledem na posluchače. Oproti tomu psaný projev je formulován přesněji, adresátovi musí být zřejmé, co autor míní svým sdělením.⁶⁹

Jana Hoffmannová se ve své publikaci *Stylistika a ...* zabývá v mluvené komunikaci dorozumíváním prostřednictvím neverbálních prostředků, a to jak vokálních, tak nevokálních. Mezi vokální parajazykové prostředky řadí různé málo artikulované zvuky, výkřiky a smích. K vokálním prozodickým prostředkům např. přízvuk, intonaci, tempo řeči,

---

⁶⁷ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současné situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 79

⁶⁸ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3., str. 160

⁶⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 410 - 411

rytmus, pauzy, hlasitost. Za nevokální prostředky považuje gesta, mimiku, vzájemnou pozici a vzdálenost mluvčích a jejich pohyby. *Celý tento soubor prostředků je velmi důležitý pro zpětnou vazbu, zejména tam, kde nejde o přímý, bezprostřední, symetrický kontakt.*⁷⁰ V psaném projevu lze částečně a přibližně neverbální prostředky nahradit grafickými prostředky – např. interpunkcí nebo typy písma. Jsou to ale prostředky nedokonalé, protože *interpunkce jen zčásti signalizuje pauzy, intonaci atd., typy písma jen rámcově naznačují důraz, emfázi.*⁷¹

Čechová ve své publikaci *Čeština – řeč a jazyk* rozlišuje tři druhy komunikace – verbální, verbálně-neverbální a neverbální. *Verbální komunikace je formou mluvenou nebo psanou/tištěnou: ve formě mluvené s uplatněním prostředků paralingválních, kterými jsou síla a barva hlasu, melodie, přízvuk, rytmus a tempo řeči, vkládání pauz, ve formě psané s využitím různých druhů písma, interpunkce... Při komunikaci se někdy kombinuje slovo mluvené a psané/tištěné (např. při přednáškách apod.).*⁷² Verbální projevy mohou být zvukové (mluvené, popř. zpívané) a grafické (psané, tištěné). Projev může mít také zvukově-grafickou podobu, např. prezentace formou PowerPointu doprovázená mluveným komentářem.⁷³

Pravděpodobnější výskyt nemotivovaných odchylek je u verbální komunikace. Mluvčí se může dopustit chyby ve výstavbě textu např. kvůli změně tempa řeči. V psaném projevu si pisatel při psaní volí své vlastní tempo a má tak možnost text formulovat přesněji.

Výše uvedená charakteristika protikladných rysů projevů má relativní platnost. Lze říci, že se ostře nerozlišují texty mluvené od textů psaných. Jde spíše o charakteristiky textů podle určitých situací. Ostřejší bude pravděpodobně odlišení projevu soukromého od veřejného (ať už psaného či mluveného).⁷⁴

---

⁷⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 410 - 411

⁷¹ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 79

⁷² ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9., str. 382 - 383

⁷³ Tamtéž, str. 382 - 383

⁷⁴ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 76 - 81

Diferenciaci projevu mluveného a psaného shrnuje Marie Krčmová v publikaci *Současná česká stylistika*. O rozdílnosti projevů říká, že je *zdanlivě založena pouze na volbě kódu (mluvenosti – psanosti), ve skutečnosti se však dotýká podstaty i jazykové stavby. Odborné projevy jsou většinou psané, i při mluvené realizaci bývá psaná předloha podkladem nebo alespoň oporou mluvčího. Kompozičně jsou oba typy připravené, v mluvených projevech však je vzhledem k možnostem vnímatele limitována délka a je prostší horizontální a vertikální členění textu. Syntaktická stavba mluvených projevů je charakterizována větším podílem souvětí, v psaných projevech je informace častěji soustředěna do věty jednoduché, ta je také kondenzovanější a delší než v mluveném projevu. Tvaroslovná složka psaných projevů je přísně spisovná, v mluvených projevech se uplatňují také prvky hovorové a i některé rysy nespisovné.*⁷⁵

Rozdílnost promluv je založena jak na volbě kódu, tak na jazykové stavbě. Během mluveného projevu může mít mluvčí psanou předlohu textu. Přestože oba typy textu mohou být připravené, liší se např. délkou vět (psaný text obsahuje obvykle věty jednoduché) či prvky hovorové češtiny.

2.2 SHRNUTÍ

Na začátku kapitoly jsme se věnovali úzkému pojetí promluv psaných a mluvených. Následně jsme si vymezili rozdíly mezi nimi, přičemž jsme kladli důraz na rysy týkající se nemotivovaných odchylek. Všechny výše uvedené rozdíly nás vedou k tomu, že pravděpodobnější výskyt nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby lze očekávat v mluveném projevu. Jelikož se naše práce věnuje analýze právě mluveného projevu, konkrétně ve školní komunikaci mezi učitelem a žáky, očekáváme hojný výskyt nemotivovaných odchylek.

Na závěr této kapitoly zmíníme slova J. Hoffmannové, která tvrdí, že pro spontánní mluvený projev je obvyklá, ne úplná jednoznačnost výpovědi. To je způsobeno častým doplňováním informací, přidáváním různých

---

⁷⁵ ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3., str. 187

konstrukcí a vsuvek. Objevují se i výpovědi eliptické, nebo různé druhy oprav, kdy má mluvčí potřebu sdělení zpřesnit, čímž dochází k nemotivovanému opakování. V mluvenosti zaznamenáváme kontaminaci různých vazeb, neukončené, syntakticky nekompletní formulace, tzv. anakolut, kdy mluvčí svou promluvu ukončí či přeruší a začne ji formulovat jinak.⁷⁶

3 KORPUSY

V kapitole 3 představíme akviziční korpus SCHOLA2010, který jsme využili jako zdroj jazykového materiálu.

Korpusy jsou soubory počítačově uložených textů (v případě mluveného jazyka – přepis záznamu mluvy), který slouží k jazykovému výzkumu.⁷⁷

Český národní korpus (ČNK) je akademický projekt zaměřený na budování rozsáhlého korpusu především psané češtiny. Pracuje na něm Ústav Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Karlovy v Praze (ÚČNK). Od svého založení r. 1994 má ÚČNK na starosti budování ČNK, jeho rozvoj a rovněž činnosti související, zvláště v oblasti výuky a pěstování oboru korpusová lingvistika.⁷⁸

Projekt zajišťuje přístup k více než dvěma miliardám slov uspořádaných v korpusech synchronních i diachronních, mluvených i psaných, paralelních i jednojazyčných. Může se zdát, že nám jde pouze

---

⁷⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9., str. 143

⁷⁷ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

⁷⁸ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

o rozsah zpracovaného materiálu, avšak ČNK si zakládá především na kvalitě zpracování a na uživatelském pohodlí při hledání informací a dat.⁷⁹

Korpusy využívají jak odborníci, tak laici. *Zpracování korpusů slouží jako východisko pro různé druhy poznávání jazyka.*⁸⁰

3.1 VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ V KORPUSECH

V korpusech lze vyhledávat pomocí *speciálních vyhledávacích programů, pro ČNK je v současné době užíván program **KonText**. S jeho pomocí je možné vyhledávat slova a slovní spojení v kontextu a zjistit jejich frekvenci v korpusech i původní textový zdroj. U některých korpusů lze vyhledávat například i podle slovních druhů (a mnoha dalších gramatických kategorií).*⁸¹

V elektronické podobě lze jednoduše vyhledávat jazykové jevy, zejména slova a slovní spojení (kolokace).⁸²

3.2 KORPUS VS. INTERNET

Výhodou korpusů na rozdíl od dokumentů vyhledávaných v internetových prohlížečích je stálost a neměnnost. Texty, které nalezneme na webu dnes, tam nemusí být zítra nebo mohou být pozměněné. V korpusech texty zůstávají a nemění se. K textům se můžeme kdykoli vracet, citovat je. S tím úzce souvisí také to, že u některých internetových textů není jednoduché určit autora a původ textu. V korpusech jsou u textů pečlivě anotovány zdroje a lze získat přesné bibliografické údaje.⁸³

---

⁷⁹ CVRČEK, Václav. Co je korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

⁸⁰ CVRČEK, Václav. Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>

⁸¹ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

⁸² CVRČEK, Václav. Co je korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

⁸³ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

Texty jsou do korpusu zařazovány podle předem určených poměrů tak, aby co nejdříveji reprezentovaly daný jazyk. Na internetu budou převažovat publicistické texty, texty z různých diskusí, bulvár aj. Naproti tomu například beletrie nebude zastoupená dostatečně a některé žánry, zvláště z oblasti mluveného jazyka, nalezneme velmi těžko, pokud vůbec.⁸⁴

Zadáme-li do internetového vyhledávače hledaný výraz, výstupem je často seznam odkazů na relevantní stránky. V jaké šířce se hledaný jev objeví ve vyhledávači, neovlivníme. Texty jsou navíc často doplněny množstvím grafiky, hypertextových odkazů aj., což většinou nepotřebujeme, a zajímá-li nás jako lingvisty jazyk sám o sobě, rozhraní vyhledávaného jevu je mnohdy úzké. Texty hledané na internetu jsou místy nespisovné, bez diakritiky apod. To nám při vyhledávání v korpusu nehrozí. Také můžeme měnit kontext hledaného výrazu a přizpůsobit si ho podmínkám, které sami potřebujeme.⁸⁵ *Korpus zobrazuje jazykové jevy v jejich přirozeném kontextu, umožňuje tak vytvářet na reálných datech podložený jazykový výzkum v rozsahu, který byl dříve nemyslitelný.⁸⁶*

3.3 DOSTUPNÉ KORPUSY

Projekt ČNK zpřístupňuje odborníkům i laickým uživatelům řadu různých korpusů. Celkový rozsah textů, který ČNK v korpusech zpracoval a zpřístupnil, přesahuje 2,2 miliardy slov v českých jednojazyčných a 850 milionů slov v cizojazyčných paralelních korpusech,⁸⁷ (datováno ke dni 18. 12. 2015).

---

⁸⁴ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

⁸⁵ KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

⁸⁶ CVRČEK, Václav. Co je korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

⁸⁷ CVRČEK, Václav. Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>

Pro naši práci je důležitý specializovaný korpus mluveného jazyka SCHOLA2010, který obsahuje 790 000 slov. Jedná se o korpus vyučovacích hodin, který byl zveřejněn roku 2010.

3.4 KORPUS SCHOLA2010

Pro analýzu nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby jsme zvolili korpus SCHOLA2010. Tento korpus obsahuje záznamy mluveného jazyka z vyučovacích hodin. Zdrojem jazykového materiálu byla komunikace učitelů a žáků během vyučování – především šlo o standardní vyučovací hodiny o délce 45 min. ČNK obsahuje i jiné mluvené korpusy (například korpus ORAL2006), ale právě korpus SCHOLA2010 se liší od ostatních tím, že zahrnuje nejen mluvu dospělých, ale i děti a mládež.

3.4.1 SOUHLAS S NAHRÁVÁNÍM A VEŠKEROU ANONYMITOU

Sběr jazykového materiálu pro korpus probíhal za plného souhlasu učitelů i žáků (popř. jejich rodičů), kteří souhlasili s nahráváním i s použitím materiálu pro potřeby ČNK na výzkumné účely. Veškeré údaje, přes které by bylo možné vyhledat hovořící (jména, adresy aj.), jsou vynechány.

3.4.2 OBSAH KORPUSU SCHOLA2010

*Korpus SCHOLA2010 tvoří 204 přepisů nahrávek vyučovacích hodin, pořízených v letech 2005–2008. Sondy pocházejí z různých míst České republiky. 131 nahrávek bylo nahráno ve středočeské nářeční oblasti, 57 nahrávek ve východomoravské nářeční oblasti, jde tedy i o teritoriálně různorodý jazykový materiál. V projevech zaznamenaných ve východní části České republiky je zřejmý vliv dialektu (jsou zde i některé archaické nářeční prvky, např. infinitiv s *t* – zkúšat' aj.).⁸⁸*

---

⁸⁸ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

Na obrázku níže uvádíme pro přehlednost mapu nářečních oblastí ČR, ve kterých byly záznamy vyučovacích hodin pořízeny.

Obrázek č. 1: Mapa nářečních oblastí (zdroj: ucnk.ff.cuni.cz)

V korpusu vyučovacích hodin se vyskytuje 2410 jedinečných mluvčích (osob). Celková délka zaznamenaného zvukového materiálu činí 143 h 25 min. Korpus obsahuje 1 046 600 pozic, z toho je 792 764 slov (bez interpunkce a bez komentářů, které jsou v závorkách).⁸⁹

3.4.3 METADATA

Faktory, které můžeme zohlednit při vyhledávání dokumentu, jsou:

3.4.3.1 ŠKOLY, TŘÍDY

Do projektu korpusu SCHOLA2010 byly zařazeny všechny třídy základních škol (ZŠ) – kromě 4. třídy, kde se nahrávání nepodařilo zajistit. Dále všechny ročníky středních odborných škol (SOŠ), všechny ročníky gymnázií (G) čtyřletých a všechny třídy víceletých gymnázií. *Projektu se*

⁸⁹ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

účastnilo celkem 27 škol (16 pražských a 11 mimopražských) a 115 tříd/skupin.⁹⁰

Školy jsou tříděny podle instituce (ZŠ, G, SOŠ), podle zřizovatele (státní, soukromá, církevní) či sociologicky (tradiční městská, venkovská aj). Víceleté gymnázium je v samostatné kategorii. Typ třídy lze rozdělit např. na standardní, smíšenou nebo sloučenou třídu. Třídy obsahují také samostatnou kategorii počet žáků a ročník. To vše v korpusu nalezneme kvůli přehlednosti pod danou zkratkou, např. *sk.typ*, *tr.trida*, *tr.typ*, *tr.pocet* aj.

3.4.3.2 VYUČOVACÍ HODINY

Při hledání v korpusu lze zadat konkrétní požadavky i u vyučovacích hodin. Můžeme si zvolit téma hodiny, pořadí vyučovacích hodin v rozvrhu hodin, délku vyučování, místo hodiny, typ hodiny podle funkce (procvičovací, opakovací aj.) nebo didakticky (klasická, jiná hodina – např. o skupinové práci).

To, že lze zkonkrétnit vyhledávání, můžeme zohlednit při analýze nemotivovaných odchylek. Délka vyučování i místo vyučovacích hodin může mít vliv na výskyt nemotivovaných odchylek.

3.4.3.3 KOMUNIKAČNÍ SITUACE Z HLEDISKA JAZYKA

Přestože nahrávání probíhalo ve formálním prostředí, v prepisech se objevují i rysy běžně mluveného jazyka. *V prepisech vyučovacích hodin je vedle spisovné češtiny poměrně často přítomna obecná čeština a objevují se i regionální prvky.*⁹¹

3.4.3.4 MLUVČÍ

---

⁹⁰ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

⁹¹ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

*Mluvčím v korpusu SCHOLA může být: učitel, žák, cizí dospělá osoba, cizí žák, společně mluvící osoby, třída v roli mluvčího, médium v roli mluvčího a komentář, který se ocitl v pozici mluvčího (například smích).*⁹²

Nahrávání se zúčastnilo 47 pedagogů (20 mužů a 27 žen). V projevech bylo rozpoznáno 2347 jedinečných žáků (jsou v tom zahrnuti i 4 cizí žáci) a 16 cizích dospělých osob (převážně učitelů).⁹³

Žáci byli ve věku od 6 do 23 let, věk učitelů se pohybuje od 23 do 53 let a cizí dospělé osoby nejsou starší než 69 let. U všech materiálů je vždy uvedena situace při nahrávání.

Jak už bylo zmíněno výše, pro lepší orientaci v korpusu je dobré znát používané zkratky. Pohlaví je u mluvčích označeno zkratkami M (muž) a Z (žena), věk zkratkami I (do 35 let) a V (35 let a více), vzdělání zkratkami B (základní a středoškolské – včetně započatého) a A (vysokoškolské – včetně započatého). U všech mluvčích jsou stejně jako v korpusu ORAL2006 zpřístupněny informace o jejich přesném věku a konkrétním dosahovaném stupni vzdělání (ZŠ, SŠ, VŠ). Korpus obsahuje jak podrobnější informace o třídě, škole, předmětu, tak i doplněné údaje o mluvčím, např. pobyt mluvčích v dětství (stát) nebo současná nářeční oblast pobytu mluvčího aj.⁹⁴ U cizí dospělé osoby se uvádí profese, aprobace, u žáka či cizího žáka jsou zaznamenány zvláštní poznámky (poruchy učení, cizinec aj.) a u média lze vyhledat jeho typ (CD, školní rozhlas).

Všechny tyto vlastnosti mluvčího můžeme zpřesnit při vyhledávání dokumentu a zohlednit tak hypotézy, které jsme stanovili v úvodu této práce.

3.4.3.5 PŘEDMĚTY

---

⁹² GOLÁŇOVÁ, Hana. Sociolingvistické značky a charakteristiky v korpusu SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola-popis.php>

⁹³ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

⁹⁴ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

Podle rámcově vzdělávacího programu byly do projektu zařazeny k základním vyučovacím předmětům (kromě cizích jazyků a tělesné výchovy) také výběrově odborné předměty ze středních odborných škol. Skupiny vyučovacích předmětů (k počtu sond) jsou v korpusu vyvážené. Skupina první blok A: český jazyk a literatura (60 sond), blok B: matematické a přírodovědné předměty (62 sond), skupina druhá blok C: společenskovední a výchovné předměty (45 sond) a blok D: informatika, technické a profesně–pracovní vyučování (37 sond).⁹⁵ Každý předmět je v dokumentu opět zaznamenán zkratkou, např. zkratka *pr.Př/Bi* (přírodopis, biologie). Zkratka *pr.typ* zas určuje typ vyučovaného předmětu (povinný, volitelný aj.) a díky zkratce *pr.predmskup* známe zařazení do skupiny vyučovacích předmětů (blok A, aj.). Zkratka *pr.cjl* platí pouze pro předmět český jazyk a literatura, v ostatních případech zůstane kategorie nevyplněna.

3.4.4 PŘEPIS ZVUKU

Pro naši analýzu nemotivovaných odchylek je dobré se seznámit s některými pravidly pro přepis zvukového záznamu. Je nutné porozumět přepisům vyučovacích hodin v takové míře, abychom záznamy dokázali správně analyzovat. Nejdůležitějším pravidlem pro přepis zvukových záznamů pro naši analýzu jsou zvláštní rysy syntaktické stránky mluvených projevů (opakování slov, přiřazování vět a větných úseků apod.) Tyto rysy jsou zachyceny zjednodušeně, většinou pouze pomocí interpunkčních znamének, zvláště čárky. Neukončené věty se označují třemi tečkami s dvojtečkou odsazenými mezerou. Pokud je mluvčí přerušen jiným mluvčím, ale ve výpovědi později pokračuje, je tento případ v dialogu označen třemi tečkami, a to jak na konci přerušené výpovědi, tak i na

---

⁹⁵ Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

začátku její navazující části. Případy, kdy dva mluvčí hovořili současně a jde o různé výpovědi, jsou přepsány jako dva po sobě jdoucí dialogy.⁹⁶

Při vyhledávání nemotivovaných odchylek je nutné k těmto pravidlům přihlížet a věnovat jim pozornost. Pokud by nastala situace, že by se v textu vyskytla například značka „tři tečky“ a my bychom nevěděli, co znamenají, mohli bychom špatně analyzovat text. Domnívali bychom se, že se jedná o nemotivovanou odchylku anakolut, ale ve skutečnosti by se jednalo o přerušenu výpověď. Stejně tak je pro naši analýzu důležitá značka „tři pomlčky“, která by mohla být milně interpretována jako nedokončená výpověď. Ve skutečnosti však značka „tři pomlčky“ nahrazuje/upozorňuje na úseky, které se nepodařilo zaznamenat. Při analýze musíme věnovat pozornost i značce „tečka“, která definuje konec věty. Na závěr zmiňme značku, která určuje vybočení ze syntaxe a tím je „čárka“. Právě tato značka ukazuje na to, že by se po ní mohla objevit odchylka.

Pro naznačení zvláštností mluveného projevu se v korpusu používají následující značky:

- . konec věty, promluvy
- , vybočení ze syntaxe (další interpunkce běžně)
- ...: označení neukončené věty
- ... označení přerušené výpovědi
- úsek, který se nepodařilo rozluštit
- * nedořečené slovo
- hmm označení souhláskových zvuků
- eee označení samohláskových zvuků

3.5 SHRNUÍ

V kapitole jsme představili akviziční korpus SCHOLA2010. Seznámili jsme se s pravidly pro přepis záznamu promluv a přiblížili jsme si, jakým

---

⁹⁶ GOLÁŇOVÁ, Hana. Sběr nahrávek vyučovacích hodin: Zásady pro přepis vyučovacích hodin. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola-prepis.php>

způsobem je možné s daty z korpusu pracovat. Budeme-li správně rozpoznávat použité značky ve vyhledaných textech, bude správně provedena i analýza textu.

4 ANALÝZA JEDNOTLIVÝCH ODCHYLEK NA ZÁKLADĚ KORPUSU SCHOLA2010

Tato práce se věnuje nemotivovaným odchylkám od pravidelné větné stavby. Při analýze odchylek v mluvené řeči jsme se zaměřili na pedagogickou komunikaci mezi učitelem a žáky. Materiál pro analýzu jsme čerpali z mluvného korpusu SCHOLA2010, který obsahuje přepisy nahrávek vyučovacích hodin na základních a středních školách v ČR. Cílem provedených analýz v bakalářské práci je ukázat, zda a v jaké míře se odchylky ve školní komunikaci objevují. Nejprve stručně popíšeme, jak jsme postupovali při vyhledávání nemotivovaných odchylek, a pak už se budeme věnovat konkrétním nalezeným výskytům. V závěru kapitoly vyhodnotíme analýzu mluveného materiálu a hypotézy, které jsme stanovili v úvodu práce.

4.1 VYMEZENÍ POJMU SONDA

Před analýzou nemotivovaných odchylek je pro nás důležité vymezit pojem sonda. Pojem sonda je myšleno cílené vyhledávání v korpusu podle vybraných metainformací. Korpus SCHOLA2010 nám umožňuje zpřesnit vyhledávání, tzn. upřesnit vlastnosti, které má vyhledávaný dokument obsahovat. Dokument obsahuje tyto informace: rok pořízení, celkový počet mluvčích v sondě, typ promluvy, název regionu, název nářeční oblasti, místo pořízení sondy a velikost sídla, kde byl dokument nahrán.

4.2 METODA VYHLEDÁVÁNÍ JEDNOTEK

Pro usnadnění hledání dat v korpusu jsme vytvořili tzv. subkorpus, ve kterém jsme zadali konkrétní kritéria a dále s nimi pracovali. *Můžeme vytvořit subkorpusy na úrovni sondy – např. podle roků pořízení sondy, jednotlivých regionů, nářečních oblastí, podle místa pořízení sondy, velikosti sídla – dále na úrovni školy, třídy, vyučovacího předmětu, vyučovací hodiny a mluvčího.* Nevýhodou ale je, že při vytváření subkorpusů bohužel nelze kombinovat podmínky z různých úrovní sociolingvistických anotací, např. *pr. a sp. (mluvčí) nebo sk. (škola) a sp. (mluvčí) ad.*⁹⁷

4.3 JAK JSME ANALYZOVALI

Při hledání dat pro analýzu nemotivovaných odchylek jsme svůj dotaz vždy konkretizovali také podle metainformací, tzn. specifikovali jsme sondu, a to podle typu mluvčího, jeho pohlaví, věku i vzdělání a místa jeho pobytu.

Korpus SCHOLA2010 nemá žádný algoritmus pro vyhledávání nemotivovaných odchylek. Abychom mohli zadání sondy dokončit, museli jsme do vyhledávače zadat výraz a poté všechny texty postupně pročíst a hledat nemotivované odchylky. Pro naši analýzu jsme zvolili těchto 25 výrazů: když, který, nasedat, takhle, před, vážený, slovo, vám, vážit, cenit, mimo, kromě, dáma, dosáhnout, dokázat, předcházet, přecházet, zamezit, fandit, zabránit, vyrovnat, vyhnout, abychme, větší, divadlo.

Specifikace sondy nám umožňuje navzájem porovnávat mluvené záznamy. Jsou-li v dokumentech uvedeny typy mluvčích, můžeme porovnat četnost odchylek podle typu mluvčího. Stejně tak můžeme zjistit, zda se více odchylek dopustili muži či ženy. Zaměříme-li se na oblasti, ve kterých byly záznamy pořízeny, můžeme určit, kde a jaká odchylka se vyskytuje nejčastěji.

4.3.1 UVEDENÉ VÝSKYTY NEMOTIVOVANÝCH ODCHYLEK

---

⁹⁷ Vyhledávání v korpusu SCHOLA2010 a vytváření subkorpusů. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/schola_vyhled.php

U každého příkladu je uveden (pokud to bylo možné) detail sondy a výraz vybraný z námi zvolených slov pro tuto analýzu. Obvykle jsme vyhledali záznam, ve kterém bylo více mluvčích. Vždy tedy také upřesňujeme, u kterého z mluvčích se odchylka vyskytla.

4.3.2 ANAKOLUT

1. Co se týká skupiny cé, počítejte, že se, jestli všechno dobře půjde, počítám tak začátek listopadu, <no tak jak máme posadit žadatele, který, v podstatě, ještě neseděl v osobním automobilu k náklad'áku? >

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Morava, oblast východomoravská, škola SOŠ, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 19, mluvčí žák 17 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním SŠ, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, téma vyhláška 30-2000 Sb., dopravní značky. Mluvčí odchylky: učitel.

2. A když ten třetí napíšu nejhůř, tak se ta známka nebude počítat? < Když ten třetí napíšeš nejhůř, tak se samozřejmě, máš tři známky pak,>

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Morava, oblast východomoravská, škola SOŠ, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí žák žena 15 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět matematika, téma výrazy. Mluvčí odchylky: učitel.

3. Můžeš, ale vim stoprocentně, že tam neska nebude. Jo, protože sem mu volal ohledně jedné záležitosti. <A ta záležitost, ještě, pánové, klid, samozřejmě poslední bude odcházet služba.> Uděláte po sobě pořádek.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Morava, oblast východomoravská, škola SOŠ, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 19, mluvčí žák muž 17 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, téma hodiny vyhláška 30-2000 Sb., dopravní značky. Mluvčí odchylky: učitel.

4. *Mohla, to udělalo velikej, to byl veliký náraz a ta Země, <prostě to vyvolalo otřes a i veliké teplo najednou, >, takže ti živočichové prostě to nepřežili, víš?*

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba *žák*, region *Morava*, oblast *východomoravská*, *venkovská škola ZŠ*, počet *žáků ve třídě do 20*, počet *mluvčích 12*, *mluvčí žák muž 7 let se vzděláním ZŠ*, *mluvčí učitel žena nad 35 let se vzděláním VŠ*, skupina vyučovaného předmětu *společenskovědní a výchovný blok*, předmět *náboženství, křesťanská výchova*, téma *velikonoční události*. Mluvčí odchylky: *učitel*.

5. *Když jste to chtěli přepsat, tak se třeba, já vám řeknu příklad, <dělali ste všichni nákej program na počítači?>*

6. *Já když sem psal třeba první program, <já sem studoval, nás k počítači nepustili, takže to byl sál,> sálový počítač, tam chodili inženýři v bílých pláštích a my sme tam nesměli jako studenti.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba *učitel*, region *Čechy*, oblast *jihozápadočeská*, škola *SOŠ, 3. ročník*, počet *žáků ve třídě nad 20*, počet *mluvčích 19*, *mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ*, *mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ*, *aprobace informatika*, skupina vyučovaného předmětu *informační, technický a profesní blok*, téma *hodiny paměti počítače a jejich vlastnosti*. Mluvčí odchylky: *učitel*.

7. *A ty termíny vám, <já si to z hlavy nepamatuju, zajdi ke mně do kabinetu, já ti je přečtu.>*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba *učitel*, region *Čechy*, oblast *jihozápadočeská*, škola *SOŠ, 3. ročník*, počet *žáků ve třídě nad 20*, počet *mluvčích 19*, *mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ*, *mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ*, *aprobace informatika*, skupina vyučovaného předmětu *informační, technický a profesní blok*, téma *hodiny paměti počítače a jejich vlastnosti*. Mluvčí odchylky: *učitel*.

8. *Můžu vám, <samozřejmě to může souviset, můžete mít husté vysokoviskózní barvy,> ale eee já vám dám typickej příklad, kdy si to přímo odporuje.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola SOŠ, 1. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí učitel muž 28 let se vzděláním SŠ, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, téma hodiny tiskové barvy. Mluvčí odchylky: učitel.

9. *Eee, neska se podíváme na jeden z klíčových, <já sem vám sice říkal, že v Antagoně těch klíčových momentů je hafo, ale tady možná tenhle ten moment bude podstatný z jednoho eště možného dů*, jiného důvodu.>*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, třída kvinta, 3. ročník, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 12, mluvčí žák žena do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 29 let se vzděláním VŠ, aprobace český jazyk a literatura, skupina vyučovaného předmětu český jazyk a literatura, téma hodiny drama Antigona. Mluvčí odchylky: učitel.

10. *Já vám k tomu udělám nějaký shrnutí, takže kdo z vás eště, <abyste mi to dodali, tak já to> ...: já si to prostě uložim, jestli nebude vadit a ---. <Pak bych vám z toho udělala nějaké ...: třídnicí a> --- nezapsala.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, 3. Ročník, třída kvinta, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 8, mluvčí učitel žena 29 let se vzděláním VŠ, aprobace chemie, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět chemie, téma hodiny referáty drogy. Mluvčí odchylky: učitel.

4.3.3 ATRAKCE

11. *K tomu posuvnému rovnoměrnému pohybu si napíšeme grafem <časového> průběhu rychlosti {v} rovnoměrného pohybu je úsečka rovnoběžná s časovou osou.*

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast středočeská, škola venkovská ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 13, mluvčí žák muž 12 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním SŠ, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět fyzika, téma rovnoměrný a nerovnoměrný pohyb tělesa. Mluvčí odchylky: učitel.

12. *Takže je to vlastně kyselina, která se vyskytuje v koryších a v nákejch <živočichů,>*

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, třída kvinta, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 8, mluvčí žák žena 18 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět chemie, téma hodiny referáty drogy. Mluvčí odchylky: žákyně.

13. *Takže dejte si tam cokoli, co vás napadne, ale aby to mělo trochu <smyslu.>*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, 2. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny databáze. Mluvčí odchylky: učitel.

14. *A místo výrovy <majících> v poli výrobek název kleště nebo v poli výroby Brno.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, 2. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny databáze. Mluvčí odchylky: učitel.

15. ... před rokem vzpomínal celý svět na desáté výročí konce svět*, <koncem> světové války.

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí žák žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: žákyně.

16. Takže, eee v komediích sice <bývá vlastně chybám a nedostatkům,> ale nedostatky, které vlasnily určité postavy, se mně osobně zdály být spíše polituhodné.

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, 3. ročník, třída kvinta, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž i žena do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 28 let se vzděláním VŠ, aprobace český jazyk a literatura, téma hodiny Anton Pavlovič Čechov. Mluvčí odchylky: žákyně.

4.3.4 KONTAMINACE

17. *Ták chvíličku se můžete eee <radit o strategii.>*

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Morava, oblast východomoravská, venkovská škola ZŠ, 6. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí žák muž 11 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět hudební výchova, téma hodiny soutěž s využitím hudebních a tvořivých dovedností. Mluvčí odchylky: učitel.

18. *Ž: Pane učiteli, my sme se chtěli zeptat, jestli píšeme dneska z tý --- <a na co? U: Na co sem vám sliboval.>*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 17, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, téma hodiny elektrolytické kondenzátory. Mluvčí odchylky: žák i učitel.

19. *Jak ste to dělali, <batiku> nebo jak ste to dělali?*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 8. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí žák muž i žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny české země v 2. pol. 17. a poč. 18. st. Mluvčí odchylky: učitel.

4.3.5 ZEUGMA

20. *Jo, takže dá se obecně říct, že to je náká doba <od jedný poruchy ke druhé,> jo?*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 19,

mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, téma hodiny paměti počítače a jejich vlastnosti. Mluvčí odchylky: učitel.

21. ... dejme tomu výplatní listina, bude tam <název nebo jméno pracovníka,> příjmení...

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, 2. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 13, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny databáze - tiskové sestavy. Mluvčí odchylky: učitel.

22. Prosim vás, Lučané žili v oblasti <dnešního Žatce a Loun.>

Sonda: výraz *slovo*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí žák muž i žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny počátky Českého státu. Mluvčí odchylky: učitel.

4.3.6 NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ

23. Marcelko, <to není pravda, to teda není žádná pravda,> vid', Danieli.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 3. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 13, mluvčí žák muž 10 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, předmět český jazyk a literatura, téma hodiny vyjmenovaná slova. Mluvčí odchylky: učitel.

24. <Co byste řekli, že je, co byste řekli, že je> kýč.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí žák

muž 13 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny kultura. Mluvčí odchylky: učitel.

25. <Já chci, já chci> to něk obecně, eee obecně říct.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí žák žena 13 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny kultura. Mluvčí odchylky: učitel.

26. <Potlačuje to pud sebezáchovy, pud sebezáchovy to potlačuje,> to znamená, že jako nemáš problém...

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast středočeské, místo Praha, škola víceleté gymnázium, třída kvinta, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 8, mluvčí žák muž 18 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět chemie, téma referáty drogy. Mluvčí odchylky: žák.

27. <Pamatuje si to někdo, pamatuje si to někdo> z vás, když ste tak báječně připravení na to zkoušení?

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast středočeské, místo Praha, škola ZŠ, 8. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí žák muž 14 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, předmět český jazyk a literatura, téma hodiny renesance. Mluvčí odchylky: učitel.

28. Protože <je součástí, je součástí> té zkoušky, musíte mít písemku i tu ústní.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola SOŠ, 4. ročník, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 14, mluvčí žák muž 20 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel žena do

35 let se vzděláním VŠ, předmět český jazyk a literatura, téma rozbor slohových prací. Mluvčí odchylky: učitel.

29. ... *tak* <***pomůže na bolení hlavy, nám pomůže na bolení hlavy***> *ta kofola*.

Sonda: výraz *když*, hledaná osoba žák, region Morava, oblast východomoravská, venkovská škola ZŠ, 1. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 13, mluvčí žák muž 7 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel žena do 35 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovědní a výchovný blok, předmět prvouka, téma zdravá výživa. Mluvčí odchylky: žákyně.

30. *No, už si dopředu, už si dopředu připravujte, co bysme provedli jako závěrečnou práci zase z Accessu, náskou databázi vytvoříte.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, 2. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 13, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny databáze – tiskové sestavy. Mluvčí odchylky: učitel.

31. *Takže <já vám eště, já vám eště> jednou vám řeknu, jak by měl ten formulář vypadat.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast jihozápadočeská, škola SOŠ, 2. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 53 let se vzděláním VŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny databáze. Mluvčí odchylky: učitel.

32. ... *potom <velmi často vzniká, eee velmi často vzniká, vzniká> kýč.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie,

skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny kultura. Mluvčí odchylky: učitel.

33. <Přehřeje se, přehřeje se> a chcípne.

34. a 35. Stejně tak v roce devatenáct dvacet devět došlo k propadu, <té obrovské krize, té obrovské krize,> <nejhorší jaká, nejhorší jaká kdy, jaká kdy byla.>

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 20, mluvčí žák muž i žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

36. ... ale co to je, <když se dneska řekne, když se dneska řekne,> to je Potěmkinova vesnice.

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 8. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 26, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny vznik Pruska. Mluvčí odchylky: učitel.

37. Poskládáte kostičky domina za sebou, do tý jedný cvrnknete <a všechny ostatní se vám a všechny ostatní se vám> položej...

38. <Ta krize začala v jednom státě, ta krize začala v jednom státě,> ale protože státy mezi sebou navzájem obchodivaly...

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok,

předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

39. ... <tak se není, tak se není> čemu divit, že jo?

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny počátky Českého státu. Mluvčí odchylky: učitel.

40. Prosim vás pěkně, já bych vám dal otázku, <co to je, co to je> dominový efekt?

41. <Dominový efekt, dominový efekt.>

42. <Kdo by to dokázal, kdo by to dokázal> vysvětlit?

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 20, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

43. Přesně tak, jo? <Velká znamenalo, velká znamenalo, eee velká znamenalo daleká,> dobře.

Sonda: výraz *dokázal*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny počátky Českého státu. Mluvčí odchylky: učitel.

44. ...*tak co, jak to bylo, kolik jich bylo, nebo <kdo by to dokázal, kdo by to dokázal> nějakým způsobem eee vysvětlit.*

Sonda: výraz *dokázal*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí žák žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny počátky Českého státu. Mluvčí odchylky: učitel.

45. *Víte dobře, že dyž se řekne, že je něco v krizi, <že je to, že je to> špatně.*

Sonda: výraz *slovo*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

46. ...: *šli bydlet někam na nějakých boudiček, <který si udělali, který si udělali> z nějakýho vlnitýho plechu ...*

47. ... *udělali z nějakýho vlnitýho plechu nebo <z nějakých starejch, z nějakých starejch> prken.*

48. ... *žilo v jeskyních, <před sedmdesáti, před sedmdesáti> lety.*

49. *<O tom to, o tom to> nebylo.*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 20, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

50. ...*lépe představit teda, <o jaký druh se, o jaký druh se> jedná.*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

51. *Jo, to je to místo, kde ti politikové tedy vyhlásili, že Československo <bude samostatným, bude samostatným> státem.*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

52. *A přesto ji všichni známe. <Přesto o ní všichni, přesto o ní všichni> víme.*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny kultura. Mluvčí odchylky: učitel.

53. *Je zřejmě v Ústí příliš krátce na to, aby se <něčeho takovýho, něčeho takovýho> všimla.*

54. *<A je to nápadná, je to nápadná> stavba, jo.*

55. *Tenhlencten barák je právě <do tohlenctoho, do tohlenctoho> období.*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 24, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis, historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok,

předmět dějepis a historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylky: učitel.

56. *<My jsme, my jsme> minulou hodinu tedy skončili tím, ...*

57. *...že <jsem vám vyjmenovala, vyjmenovala jsem vám> možnosti spolupráce mezi velkými subjekty na trhu.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, třída kvinta, 3. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí žák žena i muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel žena 40 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny konkurence a neziskový sektor. Mluvčí odchylky: učitelka.

58. *Příště, až budem mít hudební výchovu, tak <já vám přinesu, já vám přinesu> obrázek takovýho orchestru.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola sídlištní ZŠ, 3. třída, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 19, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 23 let se vzděláním SŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět hudební výchova, téma hodiny rozvoj rytmického citění. Mluvčí odchylky: učitel.

59. *No tak já nevím. <Co je vám, co je vám> nejbližší?*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, venkovská škola ZŠ, 8. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž i žena do 35 let se vzděláním ZŠ, mluvčí učitel muž 24 let se vzděláním SŠ, aprobace informatika, skupina vyučovaného předmětu informační, technický a profesní blok, předmět informatika, téma hodiny Zoner Calisto - seznamování se s prostředním. Mluvčí odchylky: učitel.

60. *<Podle toho, podle toho> přísudku, protože to je to hlavní, co organizuje tu větu.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, 9. třída kvarta, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 10, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 26 let se vzděláním VŠ, aprobace český jazyk a literatura, skupina vyučovaného předmětu český jazyk a literatura, téma hodiny slovesné tvary. Mluvčí odchylky: učitel.

61. <Objem V vody v sudu, objem V vody v sudu> je dvacet ...

62. <Určete, určete hmotnost m vody, určete hmotnost m vody.>

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, 6. třída prima, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 11, mluvčí žák muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel muž 45 let se vzděláním VŠ, aprobace fyzika, skupina vyučovaného předmětu matematický a přírodovědný blok, předmět fyzika, téma hodiny hustota kapalin. Mluvčí odchylky: učitel.

4.3.7 NEPRAVÁ SKLADEBNÍ DVOJICE

63. ...proč dáváš ze svého kapesného <ty nevdělečně činný peníze> na kojeňák?

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, třída kvinta, 3. ročník, počet žáků ve třídě nad 20, počet mluvčích 15, mluvčí učitel žena 40 let se vzděláním VŠ, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny konkurence a neziskový sektor. Mluvčí odchylky: učitelka.

4.3.8 KOMBINACE VÍCE TYPŮ ODCHYLEK

Při zpracování dat se objevily kombinace více typů odchylek v jedné promluvě. Uvádíme stejně tak jako u příkladů výše detail sondy s upřesněním, u kterého typu mluvčího se kombinace odchylek vyskytla.

4.3.8.1 ANAKOLUT + NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ

64. *S uměním také souvisí slovo kýč. To už není umění, prosím vás, zkuste si, jak byste charakterizovali, <kdo z vás to slovo už slyšel>? Kdo z vás to slovo <už eee, už slyšel, že něco je, že něco je> kýč.*

Sonda: výraz *slovo*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 7. třída, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 18, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět Ov/Zsv, téma hodiny kultura. Mluvčí odchylky: učitel.

65. *...ale v Sovětském svazu v té době, začátkem třicátých let to bývaly takové hladomory, <kterým podleho několik, několik miliónů lidí třeba zemřelo hlady,> protože prostě neměli vůbec nic. Sou popisovány i případy kanibalismu, budeme o tom mluvit, <proč tomu proč tomu> tak bylo...*

Sonda: výraz *před*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast pohraničí české, škola ZŠ, 9. třída, počet mluvčích nad 20, počet žáků ve třídě 20, mluvčí učitel muž 32 let se vzděláním VŠ, aprobace dějepis a historie, skupina vyučovaného předmětu společenskovední a výchovný blok, předmět dějepis, historie, téma hodiny světová hospodářská krize. Mluvčí odchylka: učitel.

66. *Prosim vás, já vim, že sme teprve na začátku, ale eee celého toho programu, <ale včera byli eee teda, to sem vám chtěl říct na začátku a [ted' sem si, ted' sem si trošku,] asi vám to řeknu,> protože to ted'kon budu říkat šestákům znova, těch se to týká.*

Sonda: výraz *vám*, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola víceleté gymnázium, 3. ročník, třída kvinta, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 12, mluvčí učitel muž 29 let se vzděláním VŠ, aprobace český jazyk a literatura, skupina vyučovaného předmětu český jazyk a literatura, téma hodiny drama Antigona. Mluvčí odchylky: učitel.

4.3.8.2 ATRAKCE + NEMOTIVOVANÉ OPAKOVÁNÍ

67. Můžete dokonce víc, <třeba vám přijde, třeba vám přijde> víc obrazů na <mysli,> které můžete používat.

Sonda: výraz vám, hledaná osoba učitel, region Čechy, oblast středočeská, místo Praha, škola gymnázium, 2. ročník, počet žáků ve třídě do 20, počet mluvčích 17, mluvčí žák žena i muž do 35 let se vzděláním SŠ, mluvčí učitel žena 30 let se vzděláním VŠ, aprobace český jazyk a literatura, skupina vyučovaného předmětu český jazyk a literatura, téma hodiny moderní rétorika. Mluvčí odchylky: učitel.

4.4 VYHODNOCENÍ

Cílem této práce bylo vyhodnotit nejčastější typy nemotivovaných odchylek a jejich frekvenci v závislosti na typu mluvených komunikátů. Po analýze korpusu SCHOLA2010 jsme vyhodnotili použití nemotivovaných odchylek během školního vyučování.

Při analýze jsme v korpusu SCHOLA2010 zadali 315 sond a získali jsme 1118 dokumentů/výskytů k prozkoumání. Některé sondy byly bez výskytu. V záznamech, které jsme pročetli, jsme našli celkem 67 nemotivovaných odchylek.

Sondy jsme záměrně zadávali tak, abychom mohli analyzovat výskyt odchylek podle typu mluvčího, pohlaví či podle oblasti/regionu. Cílem tohoto výběru bylo ukázat, že můžeme najít rozdíl v kvalitě projevu u jednotlivých mluvčích či rozdílnost projevů z různých oblastí, kde byly záznamy z vyučování pořízené.

Četnost odchylek podle oblastí

Počet výskytů jednotlivých odchylek v konkrétních oblastech se liší. Nejvíce výskytů k analýze se objevilo v oblasti Středočeské, kde bylo možné prozkoumat 793 výskytů, dále pak v oblasti Českého pohraničí se 112 výskytů, z Jihozápadočeské oblasti bylo 108 výskytů a z Východomoravské oblasti 105 výskytů.

Nemotivované odchylky se nejčastěji objevily v oblasti Českého pohraničí. Celkem zde bylo nalezeno 32 odchylek, v oblasti Středočeské

jsme našli 19 odchylek, 10 odchylek v Jihozápadočeské oblasti a v oblasti Východomoravské 6 odchylek. Z oblasti Středomoravské, Severovýchodočeské a Slezské nebyly dostupné žádné záznamy, tudíž z těchto míst nemáme žádné nalezené nemotivované odchylky.

Pro přehlednost uvádíme tabulku s číselnými údaji podle počtu výskytů k analýze a počtu nalezených odchylek ve sledované oblasti.

Tabulka č. 1: Četnost odchylek

Oblast	Počet výskytů k analýze	Počet nalezených odchylek
Pohraničí české	112	32
Středočeská	793	19
Východomoravská	105	6
Jihozápadočeská	108	10
Slezská	0	0
Severovýchodočeská	0	0
Středomoravská	0	0

Četnost odchylek podle typu mluvčího

Pokud budeme výskyt nemotivovaných odchylek v promluvě analyzovat podle typu mluvčího, zjistíme, že nejvíce chyb se dopustili učitelé. Konkrétně 62x udělal chybu učitel a 6x žák. Takové zjištění je logické, vezmeme-li v úvahu, že během vyučovací hodiny má delší mluvený projev učitel, tudíž je větší pravděpodobnost, že se dopustí nějaké chyby. Naproti tomu žák učiteli obvykle jen odpovídá, a to často velmi úsečně a krátce.

Četnost odchylek podle pohlaví

Nemotivované odchylky se častěji objevily u mužů, převážně u učitelů. Muž se dopustil chyby 54x a žena 14x.

Mezi odchylky s nejčastějším výskytem patří nemotivované opakování a anakolut. Nemotivované opakování se v projevech objevilo 40x. Hlavním důvodem této odchylky může být to, že autor neví, jak

v započaté větě pokračovat, anebo chce pozměnit svou výpověď, začne tedy znovu, ale s menší obměnou.

Druhou, ale už méně se vyskytující chybou je anakolut. Tato odchylka byla nalezena 10x. Obvykle vzniká snahou mluvčího sdělit posluchači více informací současně. Například: *Co se týká skupiny cé, počítejte, že se, jestli všechno dobře půjde, počítám tak začátek listopadu, no tak jak máme posadit žadatele, který, v podstatě, ještě neseděl v osobním automobilu k náklad'áku?*

Nemotivovaná odchylka atrakce se vyskytla 6x. Důvodem častého výskytu atrakce je nepozornost při mluveném projevu. Pod tlakem okolí nemá mluvčí čas si použití jazykových prostředků řádně promyslet a použije nenoremní vazbu.

Mezi málo vyskytující se odchylky patří kontaminace, zeugma a nepravá skladební dvojice. Nízký výskyt kontaminace (3x) a nepravé skladební dvojice (1x) si lze vysvětlit tím, že není mnoho příležitostí k vytvoření těchto odchylek. Zeugma bychom mohli očekávat převážně u mluveného projevu učitelů, kteří mají během vyučovacích hodin projev delší, tudíž by mohli používat dlouhé a složitější věty. I přesto se zeugma objevilo pouze 3x, ačkoli právě u zmíněných učitelů.

V několika případech jsme objevili kombinace více odchylek v jedné výpovědi. Kombinace anakolutu a nemotivovaného opakování se objevila 3x, například: *S uměním také souvisí slovo kýč. To už není umění, prosím vás, zkuste si, jak byste charakterizovali, kdo z vás to slovo už slyšel? Kdo z vás to slovo už eee, už slyšel, že něco je, že něco je kýč.*

Další kombinací je atrakce s nemotivovaným opakováním. Zde byl nalezen pouze jeden případ.

Pro přehlednost uvádíme typy odchylek a celkový počet jejich výskytů.

Tabulka č. 2: Počet výskytů jednotlivých odchylek

Typ nemotivované odchylky	Počet nálezů
Anakolut	10
Zeugma	3
Atrakce	6
Kontaminace	3
Nepravá skladební dvojice	1
Nemotivované opakování	40
Anakolut + nemotivované opakování	3
Atrakce + nemotivované opakování	1

V úvodu práce jsme stanovili 4 hypotézy.

Předpokládali jsme výskyt odchylek v mluvené řeči. Tato hypotéza se nám potvrdila. V mluveném projevu byly zaznamenány všechny námi výše definované nemotivované odchylky od pravidelné větné stavby.

Druhá hypotéza se nám potvrdila pouze z části. Nemotivované odchylky se v pedagogické komunikaci mezi učitelem a žáky vzhledem k tomu, že jde o mluvený, spíš nepřipravený projev, pochopitelně skutečně vyskytují. Celkem se v mluveném projevu učitelů a žáků objevilo 67 nemotivovaných odchylek. Mnohem častěji se ale těchto chyb dopouštějí učitelé, a ne žáci, jak jsme původně předpokládali. Tento jev lze vysvětlit tím, že ve vyučovací hodině učitelé oproti žákům mluví mnohem víc, tím pádem je pravděpodobnost vzniku nějaké nemotivované odchylky v jejich případě vyšší než u žáků, kteří učiteli spíš jen odpovídají, často velmi stručně. Přestože učitel má zpravidla během vyučovací hodiny delší projev než žák, měl by dodržovat pravidla spisovného jazyka, být příkladem pro své žáky a vyvarovat se jakékoli chyby.

Ve třetí hypotéze jsme se domnívali, že velmi častou nemotivovanou odchylkou v mluveném projevu bude anakolut. Tato hypotéza se potvrdila. Zcela logicky se musí objevovat častěji, protože projev je převážně nepřipravený a mluvčí obvykle nemá čas si svou výpověď promyslet až do konce.

Ve čtvrté hypotéze jsme předpokládali hojný výskyt nemotivovaného opakování. I tato hypotéza se potvrdila. Většina mluvčích v dnešní době má nedostatek vyjadřovacích prostředků, čímž dochází k častému opakování úseků v jedné výpovědi. Mluvčí se neumí vyjádřit, trpí řečnickou i stylizační neobratností.

Na závěr vyhodnocení uvádíme tabulky s podrobnými údaji, které jsme získali na základě analýzy nemotivovaných odchylek. Tabulky jsou rozděleny podle oblastí, ve kterých se záznamy vyučovacích hodin pořídily. U každé oblasti zmiňujeme typ a počet odchylek, které se zde objevily, typ mluvčího odchylky, typ školy, pohlaví a věk a dosavadní dosažené vzdělání.

Tabulka č. 3: Tabulka analýzy odchylek – České pohraničí

Oblast Českého pohraničí					
Typ odchylky	Počet odchylek	Typ mluvčího odchylky	Typ školy	Pohlaví mluvčího odchylky	Věk a vzdělání mluvčího odchylky
Nemotivované opakování	27	27 x učitel	ZŠ	1 x žena	VŠ, do 35 let
				26 x muž	VŠ, 24 x 32 let, 2 x do 35 let
Atrakce	1	žák	ZŠ	žena	ZŠ, do 35 let
Kontaminace	1	učitel	ZŠ	muž	32 let
Zeugma	1	učitel	ZŠ	muž	32 let
Anakolut + nemotivované opakování	2	2 x učitel	ZŠ	muž	VŠ, 32 let

Tabulka č. 4: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Středočeská

Oblast Středočeská					
Typ odchylky	Počet odchylek	Typ mluvího odchylky	Typ školy	Pohlaví mluvího odchylky	Věk a vzdělání mluvího odchylky
Anakolut	3	3 x učitel	G	2 x muž	VŠ, 28 a 29 let
				1 x žena	VŠ, 39 let
Atrakce	3	1 x učitel	ZŠ	1 x muž	SŠ, do 35 let
		2 x žák	G	2 x žena	SŠ, 18 let, 35 let
Nemotivované opakování	10	1 x žák	G	1 x muž	SŠ, 18 let
		9 x učitel	3 x ZŠ	1 x žena	VŠ, do 35 let
				2 x muž	SŠ, 23 a 24 let
		5 x G	SOŠ	1 x žena	VŠ, do 35 let
			5 x G	2 x žena	VŠ, 40 let
		3 x muž		VŠ, 1 x 26 let, 2 x 45 let	
Nepravá skladební dvojice	1	učitel	G	žena	VŠ, 40 let
Anakolut + nemotivované opakování	1	učitel	G	muž	VŠ, 29 let
Atrakce + nemotivované opakování	1	učitel	G	žena	VŠ, 30 let

Tabulka č. 5: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Východomoravská

Oblast Východomoravská					
Typ odchylky	Počet odchylek	Typ mluvího odchylky	Typ školy	Pohlaví mluvího odchylky	Věk a vzdělání mluvího odchylky
Anakolut	4	4 x učitel	3 x SOŠ	3 x muž	2 x VŠ, do 35 let 1 x SŠ, do 35 let
			1 x ZŠ	1 x žena	VŠ, nad 35 let
Kontaminace	1	učitel	ZŠ	žena	VŠ, do 35 let
Nemotivované opakování	1	žák	ZŠ	žena	-

Tabulka č. 6: Tabulka analýzy odchylek – Oblast Jihozápadočeská

Oblast Jihozápadočeská					
Typ odchylky	Počet odchylek	Typ mluvího odchylky	Typ školy	Pohlaví mluvího odchylky	Věk a vzdělání mluvího odchylky
Anakolut	3	3 x učitel	SOŠ	muž	VŠ, 53 let
Atrakce	2	2 x učitel	SOŠ	muž	VŠ, 53 let
Kontaminace	1	učitel a žák	SOŠ	muž	VŠ, 53 let, SŠ, do 35 let
Zeugma	2	2 x učitel	SOŠ	muž	VŠ, 53 let
Nemotivované opakování	2	2 x učitel	SOŠ	muž	VŠ, 53 let

5 ZÁVĚR

V naší práci jsme se zabývali analýzou nemotivovaných odchylek od pravidelné větné stavby v současné češtině. Materiál pro analýzu jsme čerpali z korpusu SCHOLA2010. První kapitolu jsme věnovali nemotivovaným odchylkám, definovali jsme odchylky z lingvistických publikací a následně jsme definice porovnali. Vymezili jsme diferenciaci komunikantů mluvených i psaných. Představili jsme korpusu SCHOLA2010. Vysvětlili jsme také pojem sonda, který byl pro naši práci z hlediska analýzy odchylek důležitý.

Výsledky vyhodnocení můžeme shrnout tak, že množství nemotivovaných odchylek v korpusu SCHOLA2010 závisí na kvalitě vyjadřovacích schopností, profesionalitě a míře připravenosti mluvčích.

V korpusu jsme identifikovali všechny výše definované nemotivované odchylky. Celkem bylo nalezeno 67 nemotivovaných odchylek.

Obecně můžeme tvrdit, že nejvíce nemotivovaných odchylek se objevuje v oblasti Českého pohraničí. Zde bylo z celkového počtu 63 odchylek objeveno 28 nemotivovaných odchylek. Jako druhá oblast, ve které byl nejčastější nálezn odchylek, byla oblast Středočeská s 19 odchylkami. Dále pak oblast Jihozápadočeská s 10 odchylkami a Východomoravská oblast se 6 odchylkami. Z oblasti Středomoravské, Severovýchodočeské a Slezské nebyl k analýze žádný materiál.

Celkově se ve výskytech nejčastěji objevovalo nemotivované opakování. Pravděpodobně šlo i případy, kdy si mluvčí neměli čas rozmyslet, co chtějí říct, nebo se snažili o kreativní vyjádření. Druhou, už méně častou chybou byl anakolut. Odchylky jako atrakce, zeugma, nepravá skladební dvojice a kontaminace se objevily minimálně. V některých případech se objevily i kombinace odchylek v jedné výpovědi, např. kombinace nemotivovaného opakování a anakolutu.

Porovnáme-li projev z hlediska typu mluvčího, zjistíme, že nejčastěji se chyb dopustili učitelé. Vyvrátila se nám tak část druhé hypotézy, kterou jsme stanovili v úvodu práce. Tento výsledek můžeme vysvětlit tím,

že učitelé mají během vyučování delší, často nepřipravený projev. Žáci ve většině případů odpovídají na otázky úsečně a tolik se během vyučování nevyjadřují.

Z hlediska pohlaví mluvčího se nemotivované odchylky objevily z větší části u mužů.

Touto analýzou se nám tedy podařilo potvrdit tři ze čtyř daných hypotéz. Potvrdilo se nám, že nemotivované odchylky nalezneme v mluveném projevu, konkrétně v komunikaci mezi učitelem a žáky. Dále jsme potvrdili hypotézu, ve které jsme tvrdili, že anakolut je v mluveném projevu velmi častou nemotivovanou odchylkou. Také jsme očekávali vysoký výskyt nemotivovaného opakování, což se také potvrdilo. Pouze pátou hypotézu jsme vyvrátili. Předpokládali jsme, že více chyb se dopustí žáci, ovšem větší výskyt nemotivovaných odchylek byl u učitelů.

V závěru naší práce klademe důraz na to, že je nutné odchylky rozpoznat, definovat a umět je opravit. Každý mluvčí, ať už učitel či žák, by se měl ve svém projevu takovýchto chyb vyvarovat.

6 Seznam použitých zdrojů

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Stylistika současné češtiny*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-85866-21-8.

ČECHOVÁ, Marie, a kol. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3.

HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a--: současná situace stylistiky*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 80-85573-67-9.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-X.

KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

MÜLLEROVÁ, Olga. *Mluvený text a jeho syntaktická výstavba*. 1. vyd. Praha: Academia, 1994. Studie a práce lingvistické. ISBN 80-200-0489-0.

Internetové zdroje

CVRČEK, Václav. Co je korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

CVRČEK, Václav. Jaké korpusy zpřístupňuje Český národní korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:uvod>

GOLÁŇOVÁ, Hana. Sociolingvistické značky a charakteristiky v korpusu SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola-popis.php>

GOLÁŇOVÁ, Hana. Sběr nahrávek vyučovacích hodin: Zásady pro přepis vyučovacích hodin. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola-prepis.php>

KOCEK, Jan a František ČERMÁK. Co je to korpus? In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/co_je_korpus.php

Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/schola.php>

Vyhledávání v korpusu SCHOLA2010 a vytváření subkorpusů. In: *Ústav Českého národního korpusu: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: https://ucnk.ff.cuni.cz/schola_vyhled.php